BATÓ SZILVIA

A csecsemőgyilkosság és a gyermekkitétel a magyar és az osztrák büntetőjog-tudományban a 19. század első felében[1]

A magyar anyagi büntetőjog története a mai napig a jogtörténet-tudomány egyik legelhanyagoltabb területe, még a kodifikációs folyamat teljes feltárása sem történt meg,[2] a külföldi hatások vizsgálata pedig csak elszórtan jelentkezik. Legújabban a német kapcsolatok kerültek a kutatás előterébe,[3] azonban a magyar jogfejlődés szempontjából – a sajátos politikai/katonai és közjogi viszonyok miatt – az osztrák vagy osztrák közvetítéssel érkező hatások erősebbnek tűnnek. A téma hazai előzményei között több kutatási irányzat említhető. Az ausztriai büntető jogszabályok közvetlen befolyását Béli Gábor és Kajtár István vizsgálta a Praxis Criminalis vármegyei alkalmazásán keresztül, többek között az élet és testi épség elleni cselekményekre is kitért a feldolgozás.[4] Az 1787-ben Magyarországon is hatályba léptetett büntető törvénykönyv alkalmazási nehézségeit Hajdu Lajos mutatta ki.[5] Az osztrák büntetőjog magyar jogtudományban megfigyelhető hatása az 1795. évi tervezet kapcsán feltárásra került,[6] azonban a későbbi kodifikációs lépések vonatkozásában ez még nem történt meg, csak általánosító megállapításokkal találkozunk. A szisztematikus összehasonlító kutatás egyetlen eredménye a magzatel-

---

[1] Jelen tanulmány elkészítése az OTKA PD 78211 ny. számú „Élet és testi épség elleni bűncselekmények a 19. század első felében" című projekt keretében történt, az osztrák forrásanyag és szakirodalom összegyűjtését a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjai (2003, 2005, 2008, 2009) tették lehetővé.

[2] A kodifikációról összefoglalóan: BATÓ SZILVIA: *Megjegyzések a magyar büntetőjogi kodifikáció 1848 előtti történetéhez.* Jogelméleti Szemle 2007/1. http://jesz.ajk.elte.hu/bato29.mht.

[3] GÖNCZI, KATALIN: *Die europäischen Fundamente der ungarischen Rechtskultur. Juristische Wissenstransfer und nationale Rechtswissenschaft in Ungarn zur Zeit der Aufklärung und im Vormärz.* Vittorio Klostermann, Frankfurt/M., 2008; NAGY, FERENC: *Die deutsch-ungarischen strafrechtlichen Beziehungen in der Vergangenheit und Gegenwart.* In: Strafrechtlicher Lebensschutz in Ungarn und in Deutschland. Beiträge zur Strafrechtsvergleichung. Szerk.: Karsai Krisztina. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008, 21–45.

[4] BÉLI GÁBOR – KAJTÁR ISTVÁN: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis).* Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből 19 (1988) 29–64; BÉLI, GÁBOR – KAJTÁR, ISTVÁN: *Österreichisches Strafrecht in Ungarn:* Die *„Praxis Criminalis" von 1687.* Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 16 (1994/4) 325–334.

[5] HAJDU, LAJOS: *Das Strafgesetzbuch Josephs II. in Ungarn.* Annales Univ. Sci. Budapest, Sectio Iuridica. Tom. XV (1973) 29–48; HAJDU LAJOS: *II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon.* Jogtudományi Közlöny 29 (1974) 48–55.

[6] HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, (Hajdu 1971).

hajtás tényállásának teljes elemzése.[7] Az osztrák befolyás vizsgálatához elengedhetetlen a jogtudományban, ezen belül a jogi szakirodalomban fellelhető kapcsolódási pontok azonosítása, ennek első lépései is megtörténtek.[8]

Jelen tanulmány a 18. század közepétől kezdődően kiemelt jogi és társadalmi probléma, a csecsemőgyilkosság és a gyermekkitétel büntetőjogi aspektusát kívánja vizsgálni a 19. század első felében az osztrák és a magyar jogalkotási termékek, valamit a kapcsolódó egykorú szakirodalmon keresztül. Kettős célt szolgál, egyrészt módszertani megoldásokat mutat be, másrészt adalékokkal kíván szolgálni a 19. századi osztrák-magyar jogtudományi kapcsolatokhoz.

Ennek érdekében a felhasznált primer források[9] az 1848 előtt megjelent munkákra korlátozódnak, hiszen az addig fennállt közjogi/társadalmi viszonyok között kívánja rekonstruálni a csecsemőgyilkosság tényállásának átalakulását az emberölés minősített esetéből privilegizált esetté, valamit a gyermekkitétel kiválását a gyilkosságból.

A tanulmány forrásként használja az osztrák büntetőjog vonatkozásában az első egységes ausztriai büntető törvénykönyvet (Constitutio Criminalis Theresiana) és Michaelis Josephus Althann kommentárját, a II. József által Magyarországon is hatályba léptetett anyagi jogi törvénykönyvet és Franz Sonnleithner kommentárját, az 1803. évi törvénykönyvet és kommentárjait.[10] A magyar büntetőjog vonatkozásában az elemzés a három javaslat (1795, 1830, 1843) mellett Szlemenics Pál 1817-ben latinul, 1847-ben pedig magyarul megjelent kézikönyvére, Vuchetich Mátyás 1819-ben megjelent kötetére és Szokolay István 1848-ban napvilágot látott munkájára épül.[11]

---

[7] BATÓ SZILVIA: *A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a magyar jogtudományban a Theresianától 1848-ig.* Acta Jur. et Pol. Szeged, 2003. Tom. LXIII. Fasc. 2. 3–34, (Bató 2003); BATÓ, SZILVIA: *Möglichkeiten der Erforschung der österreichisch-ungarischen strafrechtlichen Beziehungen.* In: Turting Points and Breaklines. Jahrbuch Junge Rechtsgeschichte 4. Szerk.: Hornyák Szabolcs – Juhász Botond – Korsósné Delacasse Krisztina – Peres Zsuzsanna. Martin Meidenbauer, München, 2009, 81–100, (Bató 2009).

[8] BATÓ SZILVIA: *A magyar büntetőjog megjelenése az osztrák szakirodalomban a 19. század első felében.* In: Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Nagy Ferenc. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 367–385; BATÓ SZILVIA: *Az osztrák és magyar büntetőjogi szakirodalom a 19. század első felében.* Jogtörténeti Szemle (2006/4) 32–43; BATÓ SZILVIA: *Adalékok a német (osztrák) – magyar büntetőjogi kapcsolatok történetéhez.* Jogelméleti Szemle 2007/4. http://jesz.ajk.elte.hu/bato32b.mht; BATÓ 2009.

[9] Az áttekinthetőség kedvéért a hivatkozott tényállások szövege függelékben szerepel, a Theresianából terjedelmi okokból azonban csak a két bűncselekmény definíciója került be. A Josephina egykorú német, latin és magyar változataiból a magyar nyelvűre történik hivatkozás, az 1795. évi tervezetnek pedig Hajdu Lajos kötetében közölt fordítására alapul a feldolgozás.

[10] Constitutio Criminalis Theresiana. Vollst. Nachdr. d. Trattnerschen Erstausg., Wien 1769. – Graz: Akad. Dr.-u. Verl.-Anst., 1993, (Theresiana 1993); ALTHANN, MICHAEL JOSEPHUS: *Elementa consitutionis criminalis Theresianae.* Litteris a Ghelenianiae, Viennae, 1775, (Althann 1775); Sog. Josephinisches Strafgesetzbuch von 1787. In: Textbuch zur Strafrechtsgeschichte der Neuzeit: die klassischen Gesetze. Bev., szerk.: Buschmann, Arno. Beck, München, 1998, 224–272; Közönséges törvény a vétkekről, és azoknak büntetésekről. Királyi Akadémia, Buda, 1788, (Josephina 1788); SONNLEITHNER, FRANZ: *Anmerkungen zum neuen Josephinischen Kriminalgesetz.* Johann David Hörling, Wien, 1787, (Sonnleithner 1787); Gesetzbuch über Verbrechen. Schönfeldschen Buchhandlung, Prag, 1808, (Gesetzbuch 1808); JENULL, SEBASTIAN: *Das österreichische Criminalrecht nach seinen Gründen und seinem Geiste dargestellet II.* Carl Gerold, Wien, 1837, (Jenull 1837); EGGER, FRANZ: *Kurze Erklärung des österreichischen Gesetzbuchcs über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen I.* Geistingerschen Buchhandlung, Wien–Triest, 1816, (Egger 1816); MAUCHER, IGNAZ: *Darstellung der Quellen und Literatur der österreichischen Strafgesetzgebung über Verbrechen, mit Rücksicht auf die deutsche Strafrechtswissenschaft und Gesetzgebung.* Wilhelm Barumüller, Wien, 1849, (Maucher 1849).

[11] IV. Codex de delictis, eorumque poenis. In: Opinio excelsae Regnicolaris Deputationis motivis suffulta pro pertractandis in consequentiam Articuli 67: 1790/1 elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1827.

A tanulmány a mai magyar büntetőjogi dogmatika fogalomrendszerét felhasználva tényálláselemzés módszerével mutatja ki a szabályozásban meglevő kapcsolatokat.[12]

I. Az élet és testi épség elleni cselekmények az osztrák büntetőjogban

Az osztrák büntetőjog önállósodása és fejlődése alapvetően írott jogi; az – abszolút – uralkodó által kibocsátott jogforrásokra épült. A Constitutio Criminalis Carolina (1532) után minden osztrák tartományban megjelentek a Halsgerichtsordnungok, amelyeket a birodalom egységesítése keretében az 1768-ban elkészült Constitutio Criminalis Theresiana váltott fel. Az egységes büntető törvénykönyv azonban dogmatikai szempontból nem jelentett nagy előrelépést a korábbiakhoz képest. Az 1787-ben hatályba léptetett modern büntetőkódex (Josephina) számos megoldása nem volt a gyakorlatban alkalmazható, illetve a megváltozott kormányzati felfogáshoz sem illeszkedett, ezért 1803-ra egy újabb törvénykönyv készült, amely 1852-ig hatályban volt. Az osztrák büntetőjog kizárólagos jogforrása 1770-től a büntető törvény és hozzá kapcsolódó uralkodói rendelkezések voltak, a szokásjogot kifejezetten kizárták.[13]

Constitutio Criminalis Theresiana (1768)

A Theresiana élet és testi épség elleni cselekményeinek szabályozásánál egyértelműen kimutathatók az alapanyagként felhasznált korábbi jogforrások hatásai, nemcsak a sza-

exmissae, circa objecta ad Deputationem Juridicam relata. Typis et impensis Trattner-Károlyianis. Pestini, 1831, 309–372, (Opinio 1831); HAJDU 1971; Codex de delictis eorumque poenis pro tribunalibus Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum, per Regnicolarem Juridicam Deputationem Elaboratus 1790–2. In: Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. III. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1902, reprint Pyetas, Budapest, 2004, 486–618; FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896, reprint Pyetas, Budapest, 2004/2, (Fayer 2004/2) SZLEMENICS, PÁL: *Elementa juris criminalis Hungarici.* Haeredum Belnatanorum, Posonii, 1817, (Szlemenics 1817); Szlemenics 1847. SZLEMENICS PÁL: *Fényitő törvényszéki magyar törvény.* Pest, 1847, (Szlemenics 1847); VUCHETICH MÁTYÁS: *Institutiones iuris criminales Hungarici.* Typis Regiae Universitatis Hungariae, Buda, 1819, (Vuchetich 1819); SZOKOLAY ISTVÁN: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen biráink és ügyvédeink számára.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1848, (Szokolay 1848).

[12] A tényállási elemek köre NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része.* HVG ORAC, Budapest, 2008. alapján, a módszer részletes bemutatása: BATÓ 2003.

[13] Az osztrák büntetőjog történetének alapvető művei további szakirodalommal: HOEGEL, HUGO: *Geschichte des Österreichischen Strafrechtes in Verbindung mit einer Erläuterung seiner grundsätzlichen Bestimmungen I–II.* Manz, Wien, 1904–1905, (Hoegel 1905); MOOS, REINHARD: *Der Verbrechensbegriff in Oesterreich in 18. und 19. Jahrhundert. Sinn- und Strukturwandel.* Rechtsvergleichende Untersuchungen zur gesamten Strafrechtswissenschaft NF 39. Ludwig Röhrscheid, Bonn, 1968, (Moos 1968); HELLBLING, ERNST C.: *Grundlegende Strafrechtsquellen der österreichischen Erbländer vom Beginn der Neuzeit bis zur Theresiana. Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts in Österreich.* Böhlau, Wien–Köln–Weimar, 1996, (Hellbling 1996); STEPPAN, MARKUS: *Die österreichische Strafrechtsentwicklung im mitteleuropäischen Kontext.* Habilitationsschrift Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität, Graz, 2002; HARTL, FRIEDRICH: *Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848.* In: Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert. Szerk.: Máthé Gábor – Ogris, Werner. Unio, Budapest – Wien, 1996, 13–54; HAJDU LAJOS: *A Habsburg-Birodalomban 1752–1769 között végrehajtott büntetőjogi kodifikáció jogtörténeti értékelése.* Acta Fac. Pol-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. V. (1963) Fasc. 1. 81–114.

bályozási technika, hanem a tényállások tartalma is erősen kötődik a Ferdinandea, a Leopoldina és az 1707. évi Josephina szabályaihoz.[14] Az egyes cselekményeket a szerkesztők nem sorolták címek alá, amelyek tájékoztatást nyújtanának az adott cselekmények jogi tárgyairól, de ilyen jellegű sorrendet tartottak. Althann kommentárja feltehetően az elkövetési magatartásra koncentrált, ezért az élet elleni cselekmények között tárgyalta a felségsértés öléses változatát is.[15] Az egyes törvényi „tényállások" felépítése alapvetően eltér a modern törvényszerkesztési elvektől, inkább egy tankönyvre (kézikönyvre) emlékeztet a szerkezete. Az anyagi jellegű szabályok keveredtek az eljárási előírásokkal, sőt a csecsemőgyilkosság (87. Art. 8–9. §) és a méregkeverés (92. Art. 9. §) szabályozásában kifejezetten a megelőzést szolgáló rendészeti-közigazgatási rendelkezéseket is találunk. A német nyelvű szabályozás mellett latin „széljegyzetek" találhatók, amelyek néhol magyarázattal szolgálnak, néhol viszont némi eltérést mutatnak a német szövegtől. A törvény terminológiája nem egységes és többször következetlen, egyetlen bűncselekményre is a legkülönfélébb kifejezéseket használja.[16] Az egyes cikkelyek tartalmazzák az adott bűncselekményre vonatkozó szabályokat, azonban előfordul, hogy több bűncselekmény került egy artikulusba (pl.: emberöléshez a sebesítés), illetve a testi sértés szabályai elszórtan jelentkeznek több tényállásban is.[17] A cikkelyen belül egy rövid tartalomjegyzék mutatja be a néhol 4–5 oldal terjedelmű, hosszú körmondatokat tartalmazó, kazuisztikus részletességgel mindent leíró és példákkal megvilágító törvényszöveget. Az első §-ban általában egy elvont(abb) fogalom-meghatározást ad a jogalkotó, majd az egyes elkövetési magatartásokat írja körül. Ezt követően az általános, a speciális (egy gyanúsítottra koncentráló) vizsgálathoz szükséges és a tortúrához előírt gyanújelek kimerítő felsorolása következik. A normaszöveg tartalmazza a gyanúsított kihallgatásán felteendő kérdéseket is, majd meghatározza a büntetési tételt, valamint a súlyosító és az enyhítő körülményeket. Az artikulus végén kapnak helyet az egyes rendészeti intézkedések.

Az emberölés (Todschlag, homicidium) 83. artikulusban található szabályain belül a jogalkotó elkülönített három esetet: szándékos[18], gondatlan[19] és vétlen[20] ölést. A szándékos emberölésen belül pedig egyszerű (közönséges) emberölést[21] és minősített eseteket[22] határozott meg. Sajátos módon a testi sértés szabályai is itt kaptak helyet, ennek oka, hogy a bírósági hatásköri szabályokhoz igazodóan a „halálos" de halállal nem járó sérülések azonos bírói fórumhoz tartoztak a befejezett ölésekkel.[23]

---

[14] HELLBLING 1996, 95,

[15] „Inter qalificata grauissimum est perduellionis, quatenus committitur vel directe vel indirecte occidendo aut imperantem ipsum, aut summos eius ministros" ALTHANN 1775, 34.

[16] Ilyen például az emberölés: „Todschlag" 8–9. §,12. §; 84. Art. 6., § 9.§; „anderen tödtlichen Handlungen"; „de homicidio": „aliisque factis lethalibus"; „Ertödtung" 3.§ 9. §, 14.§; „Entleibung" 1–4 §, 6.§; „Ermordung" 12.§; „caedes 84. Art. 6.§; „boshaften Mords" 84. Art. 8.§, Theresiana 1993, 225–228, 230–231; HOEGEL 1905, 121–124, 126–128.

[17] HOEGEL 1905, 141–143; ALTHANN 1775, 35; HELLBLING 1996, 98–99.

[18] „boshaftig, mit Willen und gefährlichen Gemüth"; „homicidium dolo" Theresiana 1993, 225.

[19] „ohne Willen und Fürsatz, jedoch aus Schuld"; „homicidium culpa" 1.§ Theresiana 1993, 225.

[20] „ohne desselben Willen, und Gefährde, auch ohne dessen Schuld, sondern nur von ungefehr, und blossen Unglücksfall"; „homicidium [...] casu" 1. § Theresiana 1993, 225.

[21] „einfache, und sogenannt – gemeine Todschläge" 4.§; „homicidio simplicis" 12. § Theresiana 1993, 227.

[22] „homicidiis qualificatis" 12. §; „Starssenmord, [...] bestellte Mordthat [...] Vatermord, Kindsverthuung x. besonders geartete, und schwerere Ertödtungsfälle" 4. § Theresiana 1993, 226–227.

[23] 15. § Theresiana 1993, 228; HOEGEL 1905, 141–142.

A 18. századi felfogásnak megfelelően a jogos védelem még nem általános részi kérdés volt, hanem a különös részi szabályok között, az emberölés mellett nyert szabályozást.[24]

A 85. cikkelyben a többek által verekedés közben elkövetett emberölés szabályai szerepeltek.[25]

A csecsemőgyilkosság elemzésének szempontjából igen lényeges minősített eset – a rokongyilkosság (parricidium) – a 86. artikulusban szerepelt. A törvény szerkesztői igen pontosan körülírták rokonok körét mind a passzív alanyok meghatározásánál, mind az enyhítő körülményeknél.[26]

A csecsemőgyilkosságnál a jogalkotó visszautal a rokongyilkosságra, mert ennek speciális esetének tekinti. Az 1. §-ban meghatározza a csecsemőgyilkosság fogalmát, a következőben a vizsgálat három gyanújelét. A harmadik szakaszban a letartóztatáshoz és a tortúra elrendeléséhez szükséges körülményeket taglalja a jogalkotó hét pontban: ismeretlen helyen van a gyermek; teje van a nőnek; titokban szült és meghalt a gyermek; titokban hordta ki a gyermeket és titokban szült; ha a latrinán szült; ha nem tudott a terhességéről; ha korábban magzatelhajtást kísérelt meg. A 4. § a gyanúsított nőhöz intézendő kérdéseket tartalmazza, a teherbe esés körülményeitől kezdve részletesen, minden – a tényállás szempontjából – releváns körülményre rákérdez. Az ötödik szakasz a kiszabható büntetésekről rendelkezik: a tevéssel megvalósított bűncselekmény minősített halálbüntetéssel, a mulasztásos egyszerű halálbüntetéssel, a tortúrát kiálló, de gyanús „elkövető" egyéb büntetéssel, a bűnsegéd halálbüntetéssel, a megelőző intézkedéseket elmulasztó bírói büntetéssel (börtön, közmunka), a partner bűnsegédként halállal, máskor „érzékeny" testi büntetéssel sújtandó. A 6. szakasz a súlyosító, a 7. pedig az enyhítő körülményeket tartalmazza. A következő – büntető törvénykönyvtől szokatlan módon – a bűncselekmény társadalmi (büntetőjogi) okait sorolja fel: a leányanyákat érő büntetéstől való félelem, a partner könnyelműen magára hagyja a megesett lányt, valamint titokban akarják tartani a terhességet és a szülést. A csecsemőgyilkosság megelőzésére ezért különböző kötelezettségeket állapít meg, a szülők, a szomszédok, a falusi elöljárók, és a gazdák számára.[27]

A 88. artikulus a magzatelhajtást és a magtalanság előidézését szabályozza. A jogalkotó ezt a cselekményt az emberölés (rokongyilkosság) egyik elkövetési módjának tekintette.[28]

A következő cikkelyben a gyermekkitétel nyert szabályozást. A normaszöveg egyértelműen visszautal a csecsemőgyilkosságra, és leszögezi az 1. §-ban, hogy két fő esete van ennek a bűncselekménynek. A második szakaszban a lehetséges eredmény alapján határozta meg a büntetést a jogalkotó, a 3. § a lehetséges gyanújeleket tartalmazza. A 4.

---

[24] 84. Art. Theresiana 1993, 229–232; HOEGEL 1905, 124–125.

[25] 85. Art. Theresiana 1993, 233–234; HOEGEL 1905, 128–129.

[26] Lehetséges passzív alanyok: „seinem leiblichen Vatter, oder Mutter, Großvatter, oder Großmutter, und weiters in dem Gard hinauf verwandte Personen [...] er seye gleich in- oder ausser der Ehe von ihnen erzeuget worden; [...] Vatter, oder Mutter ihre Kinder, oder Eheleute einander [...] auch der anderen nahen Anverwandten oder verschwägerten Personen" 1. §. Enyhítő körülmény: „an dem Stiefvatter, oder Stiefmutter, oder an Stiefkinder; ingleichen an dem Schwäher, oder Schwieger, an der Schnur, oder Eydam, dann an Geschwisterten, Geschwisterkinder, [...] Ziehind [...] Kindstatt [...] Zieh- und Wahlvatter [...] wenn die Blutsverwandt- oder Schwägerschaft in weiterem Grad." 7. §. 86. Art. Theresiana 1993, 234-235; HOEGEL 1905, 129–131.

[27] 87. Art. Theresiana 1993, 236–240; HOEGEL 1905, 131–133.

[28] 88. Art. Theresiana 1993, 241–243; a tényállás részletes elemzése: Bató 2003.

§ a kérdőpontok vonatkozásában – feltehetően tévesen – visszautalt a magzatelhajtás tényállására, így az elkövetésre vonatkozó kérdések nem szerepelnek a törvényben. Az utolsó két szakasz a súlyosító és enyhítő körülményekről rendelkezett.[29]

A 90. artikulus két különböző minősített emberölést tartalmazott: az útonállást (Strassenmord) és az álnok gyilkosságot (Meuchelmord). A 2. §-ban az útonállás öt elképzelhető esetét határozták meg, ebből igen különös az utolsó eset, amely terhes nő babonás célzattal történő megölését írta körül. Ezt követően az útonállás, az álnok gyilkosság körülményeit sorolja fel a normaszöveg, a 6. § a gyanújeleket tartalmazza. A kérdőpontok felsorolása helyett az emberölés, valamint a lopás szabályozására utalt a törvény. A 8. § a kiszabható büntetést, az utolsó szakaszok a súlyosító és az enyhítő körülményeket tartalmazzák.[30]

A következő cikkely 1. §-a a bérgyilkosság fogalmát tartalmazza, a 2–4. szakaszban a gyanújeleket határozták meg, az 5. § a kérdéseket sorolta fel. A büntetések után a súlyosító körülmények között a szerepel az az eset, amikor egy terhes nőt pénzzel bírnak rá arra, hogy magzatát hajtsa el, így biztosítsa a felbujtó örökséghez történő hozzáférését. A 8. szakaszban pedig az enyhítő körülmények kaptak helyet.[31]

A méregkeverés tényállását (Laster der Giftmisch- oder Vergiftung) a 92. artikulusban szabályozta a Theresiana, a 2–5. §-ban a gyanújelek, a 6. szakaszban a büntetések kaptak helyet. A súlyosító körülmények között szerepelt a rokongyilkossággal fennálló halmazat. Az enyhítő körülmények után a méregnek minősülő anyagok kereskedelmére vonatkozó intézkedéseket határozott meg a jogalkotó.[32]

Az utolsó élet és testi épség ellen irányuló bűncselekmény Mária Terézia büntető törvénykönyvében az öngyilkosság (Selbstentleibung), amely tényállás felépítése némileg eltér a többitől: magától értetődően hiányoznak a gyanújelek, kérdőpontok és a súlyosító/enyhítő körülmények. Az előírások jelentős része az öngyilkosságot követő hatósági teendőket tartalmazza.[33]

Josephina

A Josephina szabályozási logikája és a normaszöveg felépítése egyértelműen szakít a koraújkori (barokkos) gyakorlattal: rövid és pontos fogalom-meghatározásokkal, egyértelmű és következetes terminológiával találkozhatunk az élet és testi épség elleni cselekményeknél. II. József törvénykönyve az azonos (hasonló) jogi tárgyú bűncselekményeket egy fejezetben helyezte el, így a 4. fejezetbe kerültek az „egyenesen az Embernek életét, és testi bátorságát illető" cselekmények. A 89. §-ban a jogalkotó fel is sorolta a releváns bűncselekményeket.[34]

A Theresianától eltérően önálló tényállásban szerepel a *testi sértés* (119–122. §). A rokonok sérelmére elkövetett ölést viszont nem önálló bűncselekménynek tekintette a jogalkotó, hanem a közönséges gyilkosságon belül, a többi tényállásra is kiterjesztve a különös kegyetlenséggel együtt szabályozta (92–93. §). A közönséges gyilkosság szabá-

[29] 89. Art. Theresiana 1993, 243–244; HOEGEL 1905, 134–135.
[30] 90. Art. Theresiana 1993, 245–247; HOEGEL 1905, 135–137.
[31] 91. Art. Theresiana 1993, 247–249; HOEGEL 1905, 138–139.
[32] 92. Art. Theresiana 1993, 249–252; HOEGEL 1905, 139–141.
[33] 93. Art. Theresiana 1993, 253–256; HOEGEL 1905, 143–144.
[34] 89. § Josephina 1788, 44; HOEGEL 1905, 184–191.

lyai között szerepelnek a *többek által elkövetett emberölés*, valamint az enyhítő körülménynek számító harag és veszekedés (94–95. §). A jogos védelem szabályai még nem kerültek át az általános részbe, így a 96–97. §-ban szerepelnek. A *rablógyilkosság* (98–99. §), az *álnok gyilkosság* (100–101. §) és a *bérgyilkosság* (102–104. §) önálló bűncselekményekként kerültek a törvénybe. A normaszövegben nem találunk külön rendelkezéseket az újszülött megölésére, csak a *magzatelhajtás* (112–115. §) és a *gyermekkitétel* (116–118. §) nyert önálló szabályozást.

Új elem az élet és testi épség elleni cselekmények között a *párbaj* szankcionálása (105–111. §). A párbaj büntetendővé nyilvánítása a közrend és köznyugalom fenntartása, valamint az igazságszolgáltatás állami monopóliumának kiépítése és fenntartása érdekében történt.[35] A felvilágosult abszolutizmus egyik fontos követelése volt a párbaj bűncselekménnyé minősítése, amely később a klasszikus kódexekbe is bekerült.[36] A párbaj alapesete tulajdonképpen egy sui generis előkészületi cselekménye a testi sértésnek vagy az emberölésnek, hiszen a bajvívásra történő kiállás már büntetendő, az ezt követő cseelekvésekre (lövés, szúrás), valamint az eredményre (sérülés, halál) tekintet nélkül.[37] Amennyiben halálos eredmény következik be, akkor a Josephina szabályai szerint gyilkosságnak kell tekinteni ezt a cselekményt.[38] A jogalkotó abban az esetben, amennyiben ténylegesen elsődlegesen az emberi élet védelmét tartotta volna szem előtt, akkor nem létesített volna önálló tényállást, hiszen mind az emberölés, mind a testi sértés alkalmas lenne ennek a cselekménynek a szabályozására.

Az *öngyilkosság* bűncselekményi minősége megmaradt (123–125. §), de a rendelkezések szelleme megváltozott.[39] Igen sajátos módon itt még előfordul istenre történő hivatkozás. Az öngyilkosság bűncselekményként minősítése részben a vallási/erkölcsi normaszegés, részben az abszolutista állam saját polgárai feletti korlátlan hatalmának megsértése miatt történt,[40] így nem jogi tárgya valójában az emberi élet.

Az 1803. évi kódex

Az 1803. évi kódex nem bontotta külön fejezetekre a jogi tárgyak alapján a különös részt, hanem csak egymás mellé sorolta a hasonló jogi tárgyú bűncselekményeket, a 16. fejezet az ölési cselekményeket (Mord und Todschlag) foglalta magában. Mord elnevezéssel illetett minden olyan cselekményt, amely szándékos emberölést valósított meg. Minősített gyilkosságként a Meuchelmord, a rablógyilkosság és a bérgyilkosság került a törvénybe, a többit közönséges gyilkosságnak (gemeiner Mord) jelölte a jogalkotó. Ebbe a csoportba tartozott a 122. §-ban szabályozott csecsemőgyilkosság (Kindermord) is. A Todschlag törvényi definíciója szerint nem ölési szándékkal, hanem más ellenséges szándékkal okozott halálos eredményű cselekmények tartoznak ide. A jogos védelem még itt került szabályozásra. Önálló fejezetben szabályozták viszont a magzatelhajtást

[35] A legjobban II. József 1787. évi törvénykönyve fogalmazta meg a 105. §-ban: „a közönséges rendtartásnak azonkívül, nyugalomnak és bátorságnak fenn-tartása". Josephina 1788, 51; HOEGEL 1905, 187.

[36] A felvilágosodás álláspontjáról részletesen: HAJDU 1971, 323–324.

[37] HOEGEL 1905, 187.

[38] 106. § Josephina 1788, 51.

[39] A felvilágosodás öngyilkosságra vonatkozó szemléletváltozásáról részletesen: HAJDU 1971, 324–325.

[40] Ennek a tényállásnak a kapcsán a szekularizációt megvalósító Josephina is visszautal (125. §) a vallási háttérre: „önnön magának fenn-tartása olyan kötelesség, mellyel Istennek, az Országnak, és magának tartozik" Josephina 1788, 60; HOEGEL 1905, 191.

(17.), a gyermekkitételt (18.), a testi sértést (19.) és a párbajt (20). Az öngyilkosság már nem minősült bűncselekménynek.[41]

II. Élet és testi épség elleni cselekmények a magyar büntetőjogban

A 18–19. századi magyar büntetőjog legfontosabb jellemzője – az egykorú osztrák szabályozástól eltérően – a szokásjogra épülő jogforrási rendszer. Ebben a mai büntetőjogásznak igencsak szokatlan helyzetben a korabeli jogalkotók és jogalkalmazók nem láttak semmi kivetnivalót. Csak az emberi jogok erőteljes térnyerésével, a jogbiztonság iránti fokozódó igénnyel, és a kodifikációs kísérletekkel párhuzamosan jelentek meg a jogforrási rendszert és ezen belül a büntetőjog forrásait érintő modernizációs törekvések. A 19. század első felének büntetőjogi szerzői segítettek eligazodni a korszerűnek egyáltalán nem mondható joganyagban.

Vuchetich Mátyás a magyar büntetőjog forrásai között elsőként a törvényeket (Leges de delictis et poenis latae) említette, összefoglalva a kodifikációs kísérleteket is. Ezt követték a törvényhatósági rendeletek (Statuta locorum particularium), a királyi privilégiumok (Privilegia regum) és a királyi rendelkezések (Benigna rescripta regia). A következő pontban a szokásjogot (Consuetudo) és a királyi tábla határozatait (Decisiones curiae regiae) sorolta fel, többek között a Planum Tabulare-t is említette.[42]

Szlemenics Pál egy rövid felsorolással beérte: „A' fenyitő törvényszéki törvényünknek kutfejei ugyanazok, mellyek a' közönséges vagyis polgári törvényszékinek, ugymint: országgyűlési közrendeleteink, és a' bevett szokásaink, királyainknak és közönségeinknek különrendeleteik és a' kir. curiának végzései." Magyarázatok helyett viszont visszautalt saját magánjogi kézikönyvére.[43]

Szokolay István teljesen más megközelítést választott, szerinte a büntetőjog jogforrása a büntető törvény és az általános jogfilozófiai elvek. A hazai viszonyra vonatkoztatva megjegyezte: „A' magyar büntető jognak legfőbb hiányai az illető és szükséges források hiányában pontosulnak össze." Ezt követően a kodifikáció szükségességéről és annak elmaradásából származó problémákról fejtette ki nézeteit. A magyar büntetőjog forrásait pedig így foglalta össze: „ezek szerint szétszórt, 's avult törvényeinken kivül főkép a' birói önkény, vagy is a' szokás szolgálhat."[44] Szokolay felfogása már egyértelműen a modern büntetőjogi gondolkodás terméke, de még a tényleges magyar viszonyok igen távol álltak ettől.

A hatályos büntetőjogi normák közötti eligazodás problémát okozhatott a jogalkalmazók számára, ennek kiküszöbölésére született Vuchetich Mátyás gyűjteményes összeállítása 1805-ben. A szerző uralkodónként és ezen belül jogi tárgyanként rendezte sorba a Corpus Jurisban fellelhető büntetőjogi tárgyú törvénycikkeket.[45]

A vizsgált korszakban a csecsemőgyilkosságra és az elhatárolás szempontjából lényeges magzatelhajtásra és rokongyilkosságra több törvény vonatkozott. A magzatelhaj-

[41] Gesetzbuch 1808, 64–76; HOEGEL 1905, 232–237.
[42] VUCHETICH 1819, 16–24.
[43] SZLEMENICS 1847, 8.
[44] SZOKOLAY 1848, 13–19.
[45] VUCHETICH MÁTYÁS: *Conspectus legum criminalium apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia usque ad hidiernum diem conditarum.* Francisci Landerer de Füskut, Cassoviae, [1805], (Vuchetich 1805).

tás egyetlen törvényi szabályozása Könyves Kálmán I. törvényének 58. fejezete, mely még egyházi hatáskörbe utalta az elkövető megbüntetését.[46] A rokongyilkosság – és ezzel együtt az anya által saját újszülött gyermeke ellen elkövetett ölési cselekmény – hűtlenséggé minősítése az 1462. évi 2. törvénycikkel történt,[47] ez bekerült a Tripartitumba is.[48] A 17. században két törvénycikk is említette ezt a cselekményt eljárásjogi szempontból.[49] A szemléletváltozás első lépése a hűtlenség eseteinek radikális csökkentésével történt, az 1723. évi 11. tc. rendelkezéseivel nota infidelitatis helyett már minősített emberölésnek tekintették ezt a cselekményt.[50] A további fejlődésnek azonban az írott jogi jogforrások között 1848 előtt nem találjuk nyomát, a csecsemőgyilkosság önálló privilegizált tényállássá válása csak a kodifikációs termékekben és az egykorú szakirodalomban mutatható ki, a gyermekkitétel pedig egyáltalán nem szerepelt a magyar törvényekben.[51]

Az 1795. évi tervezet

A 14. szakaszban tárgyalta a polgárok életét és testi épségét sértő cselekményeket az 1795. évi tervezet,[52] Hajdu Lajos értékelése szerint ez a rész tekinthető a legkidolgozattabbnak, hiszen a korabeli magyar büntetőjog-tudomány az alapvető dogmatikai kategóriákat (pl.: bűnösség) már megfelelő szinten tudta kezelni.[53] A homicidium tényállásának meghatározása (XIX.) után önálló elnevezések alá vonva tartalmazta a tervezet a minősített eseteket. A kodifikációs tárgyalások során még a rokongyilkosság (XX.) körében szabályozni kívánt csecsemőgyilkosság végül önálló artikulusba került (XXI.). Ezt követte a valójában nem ölési cselekményként tekintendő magzatelhajtás (XXII.), a csecsemő kitétele (XXIII.), a bérgyilkosság (XXIV.), a megétetés (XXV.), a rablógyilkosság (XXVII.), valamint két tipikusan felvilágosodás korabeli tényállás: az öngyilkosság (XXVIII.) és a párbaj (XXIX.). Igen sajátos módon a mérgező anyagok forgalmazásával kapcsolatos normaszegések a megétetés szabályai után kerültek a tervezetbe.[54] Testi épség elleni cselekményként a testi épségen kívül az állam „katonához való jogát" csorbító öncsonkítás (XXX.), a kissé komplikált elnevezésű testi sértés (XXXI) és a szülők elleni testi sértés (XXXII.) került szabályozásra. A fejezet szerkezeti felépítését tekintve és a rendészeti jellegű intézkedések normaszövegbe illesztése alapján erősen kötődik a Theresianához is.

[46] „De mulieribus partum suum necantibus. Mulieris partum suum necantes, archidiacono allate poeni tentiam agant." VUCHETICH 1805, 26.

[47] „§ 5. Item occisor consanguinei sui, usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusive." Vuchetich ezt az állam elleni cselekmények közé sorolta, hiszen a hűtlenség esetei közé került: VUCHETICH 1805, 37.

[48] Partis I. Tit. 14. § 5.; Partis II. Tit. 43. § 5, WERBŐCZY ISTVÁN: *Hármaskönyv*. Budapest, 1989, 77, 307.

[49] A 1625. évi 6. tc. és 1630. évi 40. tc.; VUCHETICH 1805, 99.

[50] 1723. évi 11. tc. 1. § és 7. §.; VUCHETICH 1805, 112–113.

[51] *Csatskó Imre: A büntetőjog elemei vezérfonalúl bírák- és ügyvédeknek a fenyitő bíróságok illetősége és bünvádi eljárás tárgyában kiadott legfelsőbb pótló ideiglenes rendeleteknek alkalmazásánál.* Emich Gusztáv bizománya, Pest, 1850, előszó 1; SZOKOLAY 1848, 264.

[52] HAJDU 1971, 462–478; elemzése részletesen: HAJDU 1971, 318–330.

[53] HAJDU 1971, 318.

[54] HAJDU 1971, 326–327.

Az 1830. évi tervezet

Az 1830. évi tervezet számos ponton eltért az 1795. évi előképétől, és az emberek veleszületett jogait jelölte meg közös jogi tárgyaként a II. fejezetben szabályozott cselekmények vonatkozásában. Így azonos fejezetbe kerültek az élet és testi épség elleni cselekmények a teljesen más jogi tárgyat védő emberrablással (De raptu), hamis váddal (De falsa Delatione, seu Calumnia) és erőszakos közösüléssel (De vi pudictiae illata).[55] Az emberölés cikkelyét (XIII.) teljesen átfogalmazták, az 1. §-ba lényegesen absztraktabb fogalom került, és az artikulus többi részéből (3. §) is száműzték a hosszas magyarázatokat és aprólékos rendelkezéseket. Megmaradtak a 2. §-ban a súlyosító körülmények. Azonban szakítva a korábbi operátummal nem önálló cím alatt tárgyalta a minősített eseteket, hanem ebben a cikkelyben. A normaszöveg felépítése igen közeli rokonságot mutat az 1803. évi osztrák kódex 16. fejezetével. A magyar javaslat a 3–5. §-ban a rablógyilkosságot (latrocinium) szabályozta, az absztrakt megfogalmazás az osztrák törvényéhez közelebb áll, mint a korábbi magyar tervezethez, azonban az útonálló elkövetési módot és a többek általi elkövetést rövidítve átvették a szerkesztők az 1795-ös tervezet XXVII. artikulus 3. §-ából. A 6–8. szakaszban a bérgyilkosság szerepel, amely lényegesen leegyszerűsítve átvette a rábírás körülírását az előző tervezetből (XXIV. 2. §). Az 1830. évi javaslat 9. §-ában meghatározott álnok gyilkosság definíciója viszont az 1803. évi osztrák kódex 118. § 1) pontjának latin fordítása.[56] Az osztrák törvényben nem szerepelt önállóan a rokongyilkosság, csak a részességnél tűnik fel súlyosító körülményként (120. §), ezzel szemben a magyar tervezet a 11. §-ban átörökíti az 1795-ös XX. cikkely 2. § a)–c) pontjában meghatározott rokoni kört. A cikkely további részében a szerkesztők az ausztriai törvény szabályozási sorrendjét követték. A 13–15. §-ban a csecsemőgyilkosság szabályai találhatók, a jogalkotó egyszerűsítve átvette az 1795. évi tervezetből (XXI. 4. §) az elkövetési magatartásokat, de a részességre vonatkozó szabályok már nem kerültek bele. A 16–18. § a többek által elkövetett ölési cselekményre tartalmaz rendelkezéseket, a 19. szakaszban a jogos védelemre, az utolsóban pedig – az osztrák büntetőjogban ismeretlen – homagiumra vonatkozó előírások szerepelnek.[57] Önálló cikkelybe került – a korábbihoz képest fordított sorrendben – a gyermekkitétel (XIV.) és a magzatelhajtás (XV.), ezt követi a párbaj (XVI.). A testi sértés cikkelyébe (XVII.) a korábban külön cím alatt szereplő szülők sérelmére elkövetett testi sértést is beillesztették.

[55] Opinio 1831, 349–355; BOTH ÖDÖN: *A stuprum violentum a kései feudális magyar büntetőjogban (1790–1848).* Acta Jur. et Pol. Szeged, 1977. Tom. XXIV. Fasc. 2. 5; BOTH ÖDÖN: *A stuprum violentum a kései feudális magyar büntetőjogban* (1790–1848). In: Both Ödön: Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből 1790–1849. Közread.: Ruszoly József – Antal Tamás. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009, 347–375, 349; SZOMORA ZSOLT: *Nemi erkölcs, mint jogi tárgy?* (Történeti aspektusok a magyar, német és az osztrák büntetőjogban) Acta Jur. et Pol. Szeged, 2006. Tom. LXVIII. Fasc. 23. 16.; SZOMORA ZSOLT: *A nem bűncselekmények alapkérdései.* Rejtjel. Budapest, 2009. 34.

[56] „Meuchelmord, welcher durch Gift, oder sonst tückischer Weise geschieht" Gesetzbuch 1808, 64; „Homicidium proditorum, quod vel per intoxicationem, vel alia fraudulenta machinatione [...] peragitur" Opinio 1831, 50.

[57] Ezt a rendszert a fejezet előtti indokolásban is részletesen bemutatták a tervezet megszövegezői: Opinio 1831, 348–349.

A javaslat ezen részének megszövegezése alátámasztani látszik a kortársak és a későbbi elemzők álláspontját, amely szerint az 1803. évi osztrák kódex szabályaival kísérelték meg ötvözni a magyar büntetőjogot.[58]

Az 1843. évi javaslat

Az 1843. évi javaslat szerkesztői tudatosan félretették a korábbi tervezeteket és egy teljesen új szemlélettel kezdtek neki a munkának.[59] A 9–14. fejezetben szabályozták az élet és testi épség elleni bűncselekményeket.[60] A Deák-féle javaslat megkülönböztetett gyilkosságot, amelyen belül még minősített eseteket határoztak meg, és szándékos emberölést. A minősített esetek meghatározása igen bonyolult módon történt, az egyes körülményekre visszautalással történik hivatkozás, a gyilkosságnál említett rokoni kapcsolat (110. § a) pont) a szándékos emberölésnél (115. §) és a gondatlan emberölésnél (125. §) is minősítő körülményként szerepel. A kísérlet sajátos szabályozása[61] miatt itt kerül sor a stádiumtani kérdések „tisztázására" is, így például a halálos eredmény nélküli „gyilkossági célzattal elkövetett mérgezést" is bevégzettként jelölte meg a 119. §. A jogalkotó külön kitért az orvos felelősségére (124. §), meghatározta a sértett rokonainak járó „pénzbeli díj"-at (127–128.), valamit a kívánságra ölést és az öngyilkosságra rábeszélést (130. §) is büntetni rendelte. A gyermekölés szabályit is ebben a fejezetben találjuk (131–137. §). Az emberölésnél fennálló speciális beszámítást kizáró körülményeket (138. §) olyan részletességgel írták körül, hogy szinte a Theresianát idézik a körmondatok. A 10. fejezet a magzatelhajtásra, a következő pedig a gyermekek és „más gyámoltalan személyeknek" kitevésére vonatkozó rendelkezéseket tartalmazta. A 12. fejezet a súlyosabb testi sértésekről szólt, itt igen sajátosan oldották meg a felmenők sérelmére elkövetett testi sértés minősített esetként történő meghatározását: felsorolták a lehetséges passzív alanyokat. A 13. fejezet önállóan kezelte a verekedést, a verekedés közben elkövetett gyilkosságnál és emberölésnél pedig visszautalt a 9. fejezetre. A 14. fejezet pedig a párviadal tényállását és büntetési tételét határozta meg.

A fentiek alapján megkockáztatható az a megállapítás, hogy a javaslat ezen fejezete kazuisztikusra sikerült, és olyan jogtechnikai megoldásokat tartalmazott, amelyek a gyakorlati alkalmazásnál nehézséget jelentettek volna.

Élet és testi épség elleni cselekmények Szlemenics Pál műveiben

Szlemenics Pál 1817-ben első kiadásban megjelent könyvében a II: fejezetben tárgyalta a polgárok élete és tagjaik sérelme elleni bűncselekményeket.[62] Az emberölésen belül meghatározott egyszerű emberölést (homicidium simplex, 70. §) és minősített eseteket: rokongyilkosságot (71. §), a salvus conductus alatt állók sérelmére elkövetett emberölést (72. §), méregkeverést (73. §), bérgyilkosságot (74. §), rablógyilkosságot (75. §), öngyilkosságot (76. §). Itt szerepelt még önálló bűncselekményként a gyermekkitétel

[58] SZALAY LÁSZLÓ: *Büntető törvénykönyv I.* In: Szalay László: Publicistai dolgozatok II. reprint, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 15–20, 17; SZOKOLAY 1848, 17.

[59] SZOKOLAY 1848, 17; PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan I.* Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1869, 12–13; FAYER 2004/1, 22, 26.

[60] FAYER 2004/2, 35–46.

[61] 49. § FAYER 2004/2, 22.

[62] „De delictis, quae circa civium vitam ac membrorum integritatem committuntur." SZLEMENICS 1817, 111–124.

(77. §), a magzatelhajtás (78. §) a hamis levéllel más élete elleni támadás (De infidiis per falsas literas alterius vitae structis, 79. §), a párbaj (80. §), az emberlopás (De Plagio, 81. §) és a testi sértés (82. §). A szerző igen kis terjedelemben, szakirodalmi hivatkozások nélkül, egyedül törvénycikkekre utalva dolgozta fel a témát.

A forradalom előtt megjelent utolsó magyar nyelvű kiadásban (1847) már megváltozott a feldolgozott cselekmények köre és Szlemenics átszerkesztette/korszerűsítette a fejezetet.[63] A 67. §-ban a gyilkosság fogalmáról fejtette ki nézeteit, és önálló címet kapott a jogos védelem (68. §). A gyilkosság fajait többféle módon csoportosította (69. §): öngyilkosság és szoros értelemben vett gyilkosság, utóbbin belül lehet rablógyilkosság vagy homicidium simplex. Az egyszerű gyilkosság a passzív alanyra tekintettel lehet súlyosabb, vagyis rokongyilkosság, vagy a „polgári társaságnak különös oltalma alatt álló személyeken" elkövetett gyilkosság, illetve közönséges gyilkosság. A rendszert bonyolítja még, hogy mindkét típusban előfordulhat bérgyilkosság, vagy az elkövetés „módjait tekintve erőszakos tett, méreg, állevélköltés, és különösen a kisdedekre nézve csecsemő kitétel, és magzat-elüzés által eszközlött" gyilkosság. Szerinte az ölési cselekmények ezen kívül feloszthatók még veszekedés közben történtekre és azon kívüliekre. Ezt az igen komplikált rendszert alkalmazta a 70. §-ban, ahol a büntetési tételeket határozta meg cselekményenként, sőt vitába szállt Vuchetich előre megfontoltságról kifejtett nézeteivel. Külön cím alatt foglalkozott a méregkeveréssel (71. §), a csecsemő kitétellel (72. §), a magzat-elűzéssel (73. §), a párbajjal (74. §) az emberlopással (75. §), a „tetemsértésnek" nevezett testi sértéssel (76. §) valamint a hamis váddal (77.§).

Vuchetich Mátyás rendszere

Vuchetich Mátyás 1819-ben megjelent kézikönyve a különös rész II. fejezeteként tárgyalta az ember veleszületett jogait sértő bűncselekményeket,[64] ez azonban nemcsak az élet és testi épség elleni cselekményeket takarta, hiszen az emberrablás (40. §), az erőszakos közösülés (41–42. §), az injuria (43. §) és az istenkáromlás (44–45. §) is itt kapott helyet. A szerző kimerítő alapossággal meghatározta a gyilkosság fogalmát (15–19. §), majd a szoros értelemben vett gyilkosság (homicidium stricte dictum Germanis Mord) és az ölés (Caedes in specie Germanis Todschlag) elhatárolásánál hivatkozott az 1803. évi osztrák kódexre is (20. §). Vuchetich a minősített gyilkosságok közül a rablógyilkosságot (21. §), a bérgyilkosságot (22. §), az álnok gyilkosságot (23. §), a méregkeverést (24. §), a rokongyilkosságon (25. §) belül a csecsemőgyilkosságot (26. §) és a közhivatalt viselők megölését (27. §) elemezte. A büntetések (28. §) után az öngyilkosság (29. §), a hirtelen felindulásban elkövetett ölés (30. §), a veszekedés közben elkövetett emberölés (31. §), a gondatlan emberölés (32. §), a jogos védelem (33–34. §), a gyermekkitétel (35. §), a magzatelhajtás (36–37. §) és a testi sértés (38–39. §) következett. Ez a rendszer lényegesen átláthatóbb, mint Szlemenics Pál többszörös felosztása, ráadásul Vuchetich kifejezetten nagy szakirodalmi bázissal támasztotta alá a véleményét, a korszakban „divatos" római jogi forrásokon kívül a legfrissebb külföldi törvényeket és szakirodalmat is felhasználta.

[63] SZLEMENICS 1847, 100–112.
[64] VUCHETICH 1819, 228–274.

Élet és testi épség elleni cselekmények Szokolay Istvánnál

A korszak utolsóként megjelent büntetőjogi kézikönyvében Szokolay István ténylegesen a jogi tárgyak alapján sorolta be az egyes bűncselekményeket. Az élet-jogot sértő bűntettek[65] között tárgyalta a gyilkosságot részletesen kifejtve a szándékos és a gondatlan elkövetést, külön csoportban az előre elhatározottságra utaló módon vagy célzattal elkövetett „bérlett" gyilkosságot, álnok gyilkosságot, rablógyilkosságot és mérgezést. A magyar törvények szerint minősített emberölésnek tekintett rokongyilkosságot és közhivatalnokok meggyilkolását követően a csecsemőgyilkosságot, a gyermek kitevését és elhagyását, az idétlen szülés eszközlését és az öngyilkosságot vette sorra. A testi sértések közé[66] a testi sértések és csonkítások, a más jogi tárgyat is érintő emberrablás és a castratio került. A szerző kiválóan épített a legújabb törvényhozási eredményekre, felhasználta a legmodernebb külhoni szakirodalmat és szisztematikusan összehasonlította az „1842-i terv" szabályaival.

III. Csecsemőgyilkosság

1. Elnevezés

A csecsemőgyilkosság elnevezését és rendszerbeli helyét tekintve három megoldással találkozhatunk a vizsgált forrásokban: nem szerepel, a gyilkosságon belül fordul elő, vagy önálló cím alá került. Az első megoldást a Josephina szerkesztői alkalmazták, egyáltalán nem különböztettek meg ilyen cselekményt, a közönséges gyilkosság körében lehetett elbírálni, minősített esetként a rokoni kapcsolatra tekintettel.

A gyilkosság tényállásán belül, privilegizált esetként szabályozta az 1803. évi osztrák kódex, de a cselekmény elnevezése csak a széljegyzetben fordult elő.[67] Az 1830. évi magyar tervezet az 1803. évi osztrák kódex felépítését követte és a rokongyilkosság és a többek által elkövetett gyilkosság között rendelkezett a csecsemőgyilkosságról, az artikulus előtti indokolás felsorolása is utalt erre a megoldásra.[68] A Deák-féle javaslat sem helyezte önálló cím alá, hanem a gyilkosság és emberölés szabályain belül, a kívánságra ölésre és a büntethetőséget kizáró körülményekre vonatkozó rendelkezések között, a megtévesztő „gyermekölés" megnevezés alatt szerepel a tényállás (131–137. §). Szlemenics Pál sem 1817-ben, sem később nem tulajdonított akkora jelentőséget ennek a bűncselekménynek, hogy önálló címben tárgyalja, így a rokongyilkosságnál lábjegyzetben szerepel a rövidke leírás.[69]

Önálló cím alá került a Theresianában, amely a csecsemőgyilkosságot különböző – néha következetlenül használt – elnevezésekkel illette, egyúttal kiemelte, hogy a rokon-

[65] SZOKOLAY 1848, 247–270.
[66] SZOKOLAY 1848, 271–275.
[67] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL 1837, 119.
[68] 13–14. § Opinio 1831, 348, 350.
[69] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104.

gyilkosság egyik esete tulajdonképpen ez a cselekmény.[70] Az 1795. évi tervezet külön cím alatt rendelkezett a csecsemőgyilkosságról és következetesen alkalmazta a kifejezést (infanticidium) is.[71] Vuchetich Mátyás a rokongyilkosság egyik esetének tekintette ezt a cselekményt, de már önálló cím alatt elemezte.[72] Szokolay István terminológiája nem egyértelmű, hol gyermekölésnek, hol csecsemőgyilkosságnak, hol pedig csecsemőölésnek nevezte, kifejtve, hogy a cselekmény jobban hasonlít az emberölés tényállásához.[73] A tényállások részletes elemzése alapján a cselekmény pontos magyar elnevezése a csecsemőgyilkosság.

2. Jogi tárgy

A csecsemőgyilkosság jogi tárgyát vizsgálva a Theresiana nem nyújtott erre vonatkozóan közvetlenül információkat, Althann viszont az emberi életet és a testet jelölte meg a csecsemőgyilkosság által támadott értékként.[74]

A Josephina már a jogi tárgyat megjelölő fejezetekben szabályozta az egyes bűncselekményi tényállásokat, így kiderül, hogy az emberi élet és a testi bátorság a védett érték. A rokon sérelmére elkövetett ölési cselekményeknél viszont feltűnik még az anyai szeretnek a megsértése is.[75] Az 1803. évi kódex nem ad közvetlen tájékoztatást a cselekmény jogi tárgyáról, Sebastian Jenull viszont kifejtette, hogy az állam elveszti egy polgárát, tehát az állam polgárához való joga is jogi tárgya a csecsemőgyilkosságnak.[76]

Mind az 1795. évi, mind az 1830. évi tervezet a polgárok életét és testi épséget jelölte meg jogi tárgynak, csakúgy mint Szlemenics Pál. Az 1830-as tervezetben szerepel a veleszületett jogok kifejezés is.[77] Vuchetich Mátyás nemcsak a veleszületett jogot hangsúlyozta, hanem kijelentette, hogy ez a legfontosabb értéke is az embernek.[78]

Az 1843. évi tervezet szövegében nem szerepel a jogi tárgyak vonatkozásában konkrét utalás, de egyértelmű, hogy az emberek életét és testi épségét helyezte védelem alá a „gyermekölés" büntetendővé nyilvánításával.

Szokolay István érvelése némileg elüt az eddigiektől, mert mögöttes jogi tárgyként megjelölte a társadalom és az állam gyarapodását és biztonságát is.[79]

[70] „Kinderverthun, oder Mordthat, so an neugebohrnen Kinder beschiehet"; „homicidio in proprium partum perpetrato"; „Kindermorden" 8. §; „Dieß Laster ist zwar unter dem Vattermord schon einbegriffen"; „Infanticidium sub generalitate parricidii jam comprehenditur" 1. §; „greulichen Laster der Kindsverthuung, und KindsmordS" 5. §; „Mordthat" 6. § Theresiana 199?, 236, 238–239; ALTHANN 1775, 35.

[71] 1. §, 3–5. § HAJDU 1971, 466–467.

[72] VUCHETICH 1819, 242–243, 258.

[73] SZOKOLAY 1848, 258, 260–262.

[74] ALTHANN, 1775, 33.

[75] 89. §, 92. § Josephina 1788, 44–45; SONNLEITHNER 1787, 193–194.

[76] JENULL 1837, 107.

[77] HAJDU 1971, 462; Opinio 1831, 338, 348–349; SZLEMENICS 1817, 111; SZLEMENICS 1847, 100.

[78] VUCHETICH 1819, 245.

[79] SZOKOLAY 1848, 247.

3. Objektív tényállási elemek

3.1. Elkövetési tárgy

A csecsemőgyilkosság elkövetési tárgya (passzív alanya) igen fontos tényállási elem, hiszen ezáltal lehet a többi ölési cselekménytől és a rokongyilkosságtól elhatárolni. A Theresiana részletesen körülírta, hogy ezt a cselekményt kizárólag élő saját újszülött sérelmére lehet megvalósítani.[80] A Josephina nem tekintette külön bűncselekmények a rokongyilkosságot sem, azonban súlyosító körülménynek tekintette az egyenes ágon beül elkövetett ölést, nyilvánvalóan beleértve az újszülöttet is.[81] Az 1803. évi kódex visszatért az infanticidium elkülönítéséhez, kizárólag saját újszülött lehetett passzív alanya a bűncselekmények, de a jogalkotó megkülönböztette a házasságon kívül született gyermeket és enyhébben rendelte büntetni. Jenull leszögezte, hogy nemcsak az élve születés, hanem az életképesség is feltétele a cselekmény megállapításának.[82] Az 1795. évi tervezet újszülött gyermeket határozott meg passzív alanyként, és elhatárolta a XX. artikulus 2. § b) pontban a törvényes vagy törvénytelen saját gyermek sérelmére elkövetett öléstől. A szerkesztők szükségesnek tartották megjegyezni, hogy a tipikus elkövetési tárgy a törvénytelen gyermek. A megelőzést szolgáló intézkedéseket – hasonlóan a Theresianához – tényálláson belül, a 2–3. §-ban határozták meg.[83] Az 1830-as tervezet is az újszülöttet határozta meg a cselekmény elkövetési tárgyaként.[84] Deákék a „gyermekölés" passzív alanyát igen komplikáltan határozták meg: a privilegizált eset megállapításának két konjunktív feltétele volt: törvénytelen ágyból szülessen a gyermek és három napon belül történjen az ölési cselekmény. Minden más esetben (törvényes a gyermek, 3 napon túl) a rokonok sérelmére elkövetett gyilkosság (110. § a) pont) vagy az emberölés (115. §) került volna alkalmazásra. Az 1843. évi javaslat a többitől eltérően privilegizált esetnek tekintette, és igen enyhén rendelte büntetni a „szörnyszülött" megölését.[85]

Szlemenics Pál a lemenő rokon elleni ölési cselekmény egyik változatának tekintette a csecsemőgyilkosságot, és meghatározta, hogy kizárólag élve született újszülött sérelmére követhető el.[86]

Vuchetich Mátyás a külföldi jogszabályokat és a szakirodalmat is bevonta a magyarázatba, és két érdekes megállapítást tett. Egyrészt kijelentette, hogy mind a magyar, mind az osztrák törvények szerint mindegy, hogy törvényes vagy nem, mivel mindkettőre kiterjed a szabály, tehát eltekintett attól, hogy a törvénytelen újszülött sérelmére elkövetett cselekmény enyhébben büntetendő. Másrészt elvetette azt a megoldást, mely szerint 3 nap lenne az elhatárolási szempont, mivel pontosan nem határozható meg. Követelmény szerinte, hogy az újszülött élő és életképes legyen az elkövetéskor.[87]

---

[80] 1. §; „ein Kind"; 2 §. 4. §, 6–7. §; „ein Kindlein"; „ein lebendig-gliedmäßiges Kind" 3. §; „Zu was Ende sie ihr eigenes Fleisch, und Blut"; „Ob sie nicht mehrere Kinder" 4. §; „ihre eigene Leibsfrucht"; „suo partui"; „ihrem Kind"; „infantis"; „neugebohrnen Kind" 5. § Theresiana 1993, 236–239; ALTHANN 1775, 35.

[81] 92. §; „a ki Attyafiát a le-felé, vagy a fel-felé menő nemzésben" 85. § Josephina 1788, 41–42, 45.

[82] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL 1837, 120–121; EGGER 1816, 145.

[83] 1–2. § HAJDU 1971, 320–322, 466.

[84] 13–14. § Opinio 1831, 350.

[85] 131–134. §, 136. § FAYER, 2004/2, 39–40.

[86] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104.

[87] VUCHETICH 1819, 243.

Szokolay szinte a teljes korabeli szakirodalmat bemutatta a csecsemőgyilkosság passzív alanyának meghatározása kapcsán, és arra az álláspontra jutott, hogy élve született törvénytelen származású csecsemő esetén lehet csak így minősíteni az anya cselekményét. Sajátos elem a halva született csecsemő feltűnése, de nem derül ki, hogy hol határolná el a magzatelhajtástól ezt az esetet.[88]

A passzív alany vonatkozásában egy – részben az 1803. évi osztrák kódexre visszavezethető – változás mutatható ki a magyar forrásokban, hiszen mind a kodifikációs termékekben, mind a modern szakirodalomban az 1840-es években elfogadottá vált, hogy a privilegizált eset passzív alanya csak törvénytelen gyermek lehet.

3.2. Elkövetési magatartás

3.2.1. Tevés

A csecsemőgyilkosság elkövetési magatartását a Theresiana igen bőbeszédűen határozta meg, a normaszövegben többféle elkövetési magatartás szerepel, de ennek egy része csak a gyanújelek szempontjából érdekes, a vélelmezett magzatelhajtásra vagy a terhesség eltitkolására kérdeztek rá. A változatos kifejezések az erőszakos kézzel kifejtett aktív magatartást jelöltek.[89] Mivel a Josephina nem szabályozta önállóan a csecsemőgyilkosságot, ezért a közönséges gyilkosság elkövetési magatartása érvényes erre a cselekményre is, kivéve a halált szerző fegyverrel történő rárohanást.[90] Az 1803. évi osztrák kódex nyitott törvényi tényállást alkalmazott, Jenull kommentárja ezt kiegészítette azzal, hogy aktív cselekvéssel és mulasztással is megvalósítható.[91] Az 1795. évi tervezet absztraktan fogalmazta meg, hogy bármilyen olyan cselekvés alkalmas lehet az ölésre, amely általában és az elkövető által is ismert folyamat szerint a csecsemő halálát okozza.[92] Az 1830. évi tervezet szintén az eredményre utaló kifejezéseket tartalmazott, kiegészítve azzal, hogy erőszakos a cselekmény. Ez a kifejezés itt inkább a tevéssel történő elkövetésre utal.[93]

A Deák-féle javaslatban kétféle elkövetési magatartás szerepel. Egyrészt az ölésre utaló nyitott törvényi tényállás, másrészt pedig egy sui generis előkészületi cselekmény: a terhes nő szülést megelőző tevékenysége, amellyel arról kívánt gondoskodni, hogy a szülésnél ne legyen segítsége.[94] Ez utóbbi rendelkezés esetleg indokolatlan eljárásokhoz vezethetett volna, hiszen minden halálos eredményű szülésnél vizsgálni kellett volna, hogy volt-e korábban ilyen magatartása az anyának.

---

[88] SZOKOLAY 1848, 250, 258–262

[89] Art. 87. 1. §; „heimlich ein Kind gehabt, und ertödtet habe" 2. §; „ertödtet worden" § 3.; „umzubringen"; „zu Verthuung des Kinds"; „Wie es dann eigentlich mit Umbringung des Kinds hergegangen?"; „umgebracht"; „verthan" 4. §; „durch eine Thathandlung ertödtet"; „manus violentas intulerit"; „durch Verschweig- und Verheelung ihrer Schwangerschaft einer bösen Absicht verdächtig gemacht [...] wegen der verheelten Schwangerschaft [...] zu bestraffen"; „in all- anderen Fällen statt hat, wo die des Kindsmords verdächtige Person zwar die ihr zu Last gekommene Hauptinnzüchten durch die ausgestandene Tortur abgeleinet hat, jedannoch aber wegen der boshaft verschwiegenen Schwängerung" 5. §; Art. 89. 1. § Theresiana 1993, 236–238, 243; ALTHANN 1775, 35.

[90] 90. § Josephina 1788, 44.

[91] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL 1837, 121; MAUCHER 1849, 303–304; EGGER 1816, 145.

[92] 1. §, 4. § HAJDU 1971, 466.

[93] 1. §, 13–14. § Opinio 1831, 348–350.

[94] 131–134. §, 136. § FAYER, 2004/2, 39–40.

Szlemenics Pál az anya aktív cselekvését emelte ki.[95] Vuchetich a tevés mellett említette, hogy a szakirodalomban szerepel a terhesség eltitkolása is.[96] Szokolay István az eredményre utaló kifejezéseket használt a tevéssel megvalósított csecsemőgyilkosságnál.[97]

3.2.2. Mulasztás

Az újszülött megölése nemcsak tevéssel, hanem mulasztással is megvalósítható, a Theresiana nemcsak generálisan határozta ezt meg, hanem felsorolt néhány tipikus mulasztást: nem ad enni, nem köti el a köldökzsinórt. A tényállásban szerepel egy másik mulasztásos elkövetési magatartás is, a terhes leányanyák felügyeletére vonatkozó szabályok megsértése. Ezt Althann hanyagságnak nevezte, holott nemcsak gondatlanul követhető el.[98] Az 1803. évi osztrák kódex enyhébben rendelte büntetni a mulasztásos elkövetést, mint a tevéses változatot.[99] Az 1795. évi tervezet kifejezetten meghatározta, hogy az anyai kötelességek szándékos elmulasztása is lehetséges elkövetési magatartás, ez az 1830-as tervezetben is így szerepelt.[100] Az 1843. évi javaslat már nem kötötte az anyához a kötelességet, melynek elmulasztása a csecsemő halálához vezet.[101]

Szlemenics Pál rövidke magyarázatában nem szerepelt kifejezetten, hogy mulasztással is elkövethető ez a cselekmény. Vuchetich viszont a gyilkosság elkövetési magatartásánál kifejtette, hogy „negatív" cselekmény is alkalmas ölésre.[102] Szokolay István a mulasztásos elkövetést nem tartotta olyan súlyos bűncselekménynek, mint a tevéses változatot. Ennek kapcsán fejtette ki nézetét arról, hogy nem tekinti jónak a korabeli német kódexek olyan rendelkezéseit, amelyek a terhesség eltitkolását súlyosan büntetni rendelik.[103]

3.3. Szituációs elemek

3.3.1. Az elkövetés helye

A csecsemőgyilkosság szempontjából a szituációs elemek közül az elkövetés helye elvileg nem bír jelentőséggel, de a félreeső helyen (pl.: latrinán) történő szülés utalhat az elkövető szándékára. Ennek megfelelően a Theresiana gyanújelei között szerepelt ez a körülmény is, mivel tipikus elkövetési hely.[104]

---

[95] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104.

[96] VUCHETICH 1819, 232, 243.

[97] SZOKOLAY 1848, 258–259.

[98] „zwar keine gewaltthätige Hand angeleget, sondern durch blosse Unterlassung [...] verursachet hätte"; „als da sie die Nabelschnur nicht verbunden"; „da sie das Kind ohne Nahrung liegen, und verschmachten lassen"; „omittendo morti infantis causam praebuerit"; „welche von der Schwangerschaft einer ledigen Weibsperson Wissenschaft tragen, und ihrer hierunten §. 8. & 9. vorschriebenden Schuldigkeit zuwider die nöthige Vorkehrung ausser Acht lassen"; „qui negligendo praescriptum legis ea in re culpam contrahunt" 5. § Theresiana 1993, 238; ALTHANN 1775, 36.

[99] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL, 1837, 121; MAUCHER 1849, 301–306; EGGER 1816, 145.

[100] 1. §, 4. § HAJDU 1971, 466; 14. § Opinio 1831, 350.

[101] 131. § FAYER, 2004/2, 39.

[102] VUCHETICH 1819, 232, 243.

[103] SZOKOLAY 1848, 259–260.

[104] „in das heimliche Gemach entfallen"; „in latrinam incidisse praetexuerit" 3. § Theresiana 1993, 237.

3.3.2. Az elkövetés ideje

A csecsemőgyilkosság és a rokongyilkosság egyik fontos elhatárolási lehetősége az elkövetés idejének meghatározásával történik. A Theresiana definíciója szerint az elkövetésre a szülés alatt vagy közvetlenül utána kerülhet sor.[105]

Mivel II. József törvénykönyve nem tartalmazott ilyen tényállást, ezért az elkövetési idő sem szerepel benne. Az 1803. évi kódex a szülésnél és közvetlenül azt követően történő elkövetést határozta meg tényállási elemként, azonban Jenull szerint pontos időhatárt nem lehet megjelölni.[106]

Az 1795. évi tervezetben is az elhatárolás szempontja a szülés után eltelt idő.[107] A passzív alany újszülöttként történő meghatározása az 1830. évi tervezetben is az elkövetés idejét jelöli.[108]

Az 1843. évi javaslatban a lehetséges elkövetési időt pontosan, a szülést követő 3 napban határozták meg. Amennyiben a törvénytelen ágyból született csecsemővel szemben az ölési cselekményre ezt követően kerül sor, akkor nem állapítható meg a privilegizált eset. Sajátos módon a 133. §-ban a törvényes gyermek sérelmére elkövetett ölés tényállását is külön meghatározták, majd visszautaltak a rokon sérelmére elkövetett gyilkosság vagy emberölés szabályaira. A rendelkezés csak utalást tartalmazott, tehát nem volt indokolt külön szakaszban szabályozni.[109]

Szlemenics Pál is a passzív alany meghatározásával jelölte meg az elkövetés idejét.[110] Vuchetich Mátyás újszülöttként határozta meg az elkövetési tárgyat, ezzel utalva az elkövetés idejére. Kifejtette, hogy a szülés után nem lehet pontos időközt meghatározni, mint néhány külföldi (pl.: bajor) törvényben történik.[111]

Szokolay István tulajdonképpen ezt a gondolatsort folytatta, amikor meghatározta az egyik olyan elemet, amely a privilegizált eset bevezetését indokolttá tette. Álláspontja szerint nem lehet pontos időhatárhoz kötni a nő szülés utáni állapotának elmúltát, ezért nem indokolt ezt törvényben megszabni. Ezzel tulajdonképpen elvetette a Deák-féle javaslatban foglaltakat, és ezt a szituációs elemet nem a passzív alanyhoz, hanem a tetteshez kapcsolta. Az anya cselekményével összefüggésben szereplő halva születés viszont felveti az elkövetési idő – így a magzat fejlettsége – alapján a magzatelhajtástól történő elhatárolás kérdését.[112]

3.3.3. Az elkövetés módja

Az elkövetés módja a nyitott törvényi tényállások esetén általában minősítő körülmény lehet, de a Theresianában csak a súlyosító körülménynek számító különös kegyetlenségnek van jelentősége. A kérdőpontokban szereplő körülményekre irányuló kérdé-

[105] 1. § Theresiana 1993, 236.
[106] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL 1837, 120–121; EGGER 1816, 145.
[107] 1. § HAJDU 1971, 466.
[108] 14. § Opinio 1831, 350.
[109] 131–133. § FAYER, 2004/2, 39–40.
[110] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104.
[111] VUCHETICH 1819, 243.
[112] SZOKOLAY 1848, 258–259, 261.

sek, valamint a mulasztásos változat példái nem számítanak a cselekmény minősítése szempontjából releváns körülménynek.[113]

A Josephina közös szabályai között két elkövetési módnak is tekinthető körülménynyel találkozhatunk. Az erőszakkal kifejezésnek nincsen relevanciája, mivel ez az ölés tipikus velejárója, a különös kegyetlenség viszont súlyosító körülmény.[114]

Az 1830. évi tervezetben szereplő erőszakos elkövetés is csak az elkövetési magatartást jelöli.[115]

3.3.4. Az elkövetés eszköze

A csecsemőgyilkosságnak nem tényállási eleme az elkövetési eszköz, a Josephina fegyverre utaló megfogalmazása kizárólag a régi törvényszerkesztési hagyományok maradványa.[116]

3.3.5. Egyéb szituációs elemek

Egyéb szituációs elemnek lehet tekinteni a csecsemőgyilkosság előtt a terhesség eltitkolását, amennyiben a jogalkotó külön nem minősíti önálló bűncselekménnyé. Az 1795. évi és az 1830. évi tervezet szerint a terhesség titkolása súlyosító körülmény.[117]

3.4. Eredmény

A csecsemőgyilkosság eredménye az újszülött halála, ezt igen változatos formában fogalmazta meg a Theresiana.[118]

A Josephina részben az öléshez használt fegyver megjelölésénél utalt a halálos eredményre, részben pontosan meghatározta az eredményt.[119] Az 1803. évi osztrák büntető törvénykönyv nyitott törvényi tényállással utalt az eredményre.[120]

Az első magyar tervezet az elkövetési magatartás eredményre utaló jellegű meghatározása mellett kifejezetten megfogalmazta az újszülött halálát is. Előbbi megoldást követte az 1830. évi tervezet is.[121] Az 1843. évi javaslat több helyen határozta meg a halálos eredményt.[122]

Mind Szlemenics Pál, mind Vuchetich Mátyás az újszülött halálával tekintették befejezettnek a bűncselekményt.[123] Szokolay István a csecsemőgyilkosság eredményét

---

[113] „solle alle Umstände erzehlen?"; „als da sie die Nabelschnur nicht verbunden"; „da sie das Kind ohne Nahrung liegen"; „mit besonderer Grausamkeit vollbracht" 4–6. § Theresiana 1993, 238–239; ALTHANN 1775, 35.

[114] 90. §, 94. § JOSEPHINA 1788, 44, 46.

[115] 1. § Opinio 1831, 349.

[116] 90. § Josephina 1788, 44.

[117] 3. § HAJDU 1971, 466; 13. § Opinio 1831, 350.

[118] 1. §; „heimlich ein Kind gehabt, und ertödtet habe"; „ertödtet worden"; „partum interisse afferit"; „Wie das Kind von ihr gekommen?"; „Umbringung des Kinds"; „Kindsverthuung, und Kindsmords"; suo partui [...] intulerit"; „ihrem Kind den Tod verursachet hätte"; 'andurch das Kind sich verblutet"; „Ertödtung des Kinds"; „ums Leben gebracht"; „das Kind verthan hat" 2–7. § Theresiana 1993, 236–239.

[119] 90. § Josephina 1788, 44.

[120] 122. § Gesetzbuch 1808, 66; JENULL 1837, 109; EGGER 1816, 145.

[121] 1. §, 3–4. § HAJDU, 1971, 466; 14. § Opinio 1831, 350.

[122] 131–133. §, 135–136. §, FAYER 2004/2, 39–40.

[123] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104; VUCHETICH 1819, 243.

vizsgálva megállapította, hogy a terhesség eltitkolását, vagy a szülésnél a segítség szándékos távoltartását az eredmény, vagyis az újszülött halála minősítette bűncselekménynyé.[124]

3.5. Okozati összefüggés

Az elkövetési magatartás és a bekövetkezett eredmény közötti okozati összefüggés jelentőségére a Theresiana is utalt, a gyanújelek is ezzel voltak kapcsolatban.[125]

A Josephina rendelkezése szerint akkor lehet megállapítani az okozati összefüggést, ha a cselekvés után, az abból okozott sérülés miatt szükségképpen halál következik be.[126] Az 1803. évi osztrák kódex absztrakt normaszövege nem alkalmas arra, hogy okozati összefüggést magyarázzon, erről csak Jenull kommentárja ad tájékoztatást. Álláspontja szerint az okozott sérülésnek halálosnak kellett lennie.[127]

Ezzel szemben a törvényhozónak szóló vagy magyarázó jellegű szövegrészeket is tartalmazó 1795. évi tervezet pontosan meghatározza, hogy a cselekmény és az eredmény között egy folyamatos láncolatnak kell lennie, amelyre az elkövető tudatának is ki kell terjednie.[128] Az 1830. évi tervezet is a szükségképpen bekövetkező eredményre utal.[129] A Deák-féle javaslatból kiderül, hogy nem lehet megállapítani az elkövető büntetőjogi felelősségét, ha valamely közbejött ok miatt a kívánt eredmény nem következett be.[130]

Szlemenics nemcsak azt jelentette ki, hogy az anya cselekményével kell összefüggésben lennie az eredménynek, hanem rámutatott arra is, hogy ezt ebben az esetben nagyon nehéz bizonyítani.[131]

Az okozati összefüggés kérdéséről Vuchetich a gyilkosság magyarázatánál fejtette ki nézeteit, a csecsemőgyilkosságnál csak azt határozta meg, hogy az anya magatartása közvetlen és közeli oka a halálos eredménynek. Szerinte nem lehet megállapítani az elkövető felelősségét, ha a passzív alany halála egy közbejött másik okra vezethető vissza.[132]

Szokolay a kérdés eljárási vonatkozásaira helyezte a hangsúlyt, a halálos eredmény okainak bizonyítására orvosi szakvéleményt tart szükségesnek. Meghatározza, hogy a mulasztással elkövetett csecsemőgyilkosságnál milyen módon lehet az okozati összefüggést meghatározni: vannak olyan feltételek, amelyek hiányában bekövetkezik a halálos eredmény.[133]

---

[124] SZOKOLAY 1848, 258–261.

[125] „das Kind seye ohne ihre Schuld tod vor ihr gebohren worden"; „sine sua culpa partum interisse afferit"; „auch mit ihrem Willen, und geflissentlich allein, und ohne Hülf anderer Weiber gebohren" 3. §; „zwar keine gewaltthätige Hand angeleget, sondern durch blosse Unterlassung ihrem Kind den Tod verursachet hätte" 5. § Theresiana 1993, 237–238.

[126] 90. § Josephina 1788, 44–45.

[127] JENULL 1837, 109.

[128] 3–4. § HAJDU 1971, 466.

[129] 14. § Opinio 1831, 350.

[130] 135–136. § FAYER 1896, 40.

[131] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104.

[132] VUCHETICH 1819, 229–230, 234, 243.

[133] SZOKOLAY 1848, 258–259.

4. Elkövetők

4.1. Tettesek

A csecsemőgyilkosság tettese a Theresiana megfogalmazása szerint kizárólag az anya lehet.[134] Önálló tényállás híján II. József törvénykönyve nem tartalmaz ilyen előírást. Az 1803. évi kódex 122. §-a alapján a bűncselekmény önálló tettese a passzív alany szülőanyja, mindenki más csak a gyilkosság tettese lehet.[135]

Az 1795. évi tervezet szerkesztői a rokongyilkosság körébe tartozó gyermekgyilkosságtól két vonatkozásban határolták el az infanticidiumot: az elkövetési tárgy és a tettes alapján. Gyermekgyilkosságnál mindkét szülő megvalósíthat tényállásszerű magatartást, a csecsemőgyilkosságnál kizárólag az anya.[136]

Az 1830. évi tervezet is megtartotta a rokongyilkosságot, és ennek speciális eseteként került szabályozásra a csecsemőgyilkosság, melynek tettese kizárólag az anya lehet. Ebben eltért a mintának tekintett 1803. évi osztrák kódextől.[137]

Lényegesen komplikáltabban határozta meg az 1843. évi javaslat a lehetséges tettesek körét. Az alapeset (törvénytelen gyermek, 3 napon belül) és a gyilkosságnak minősülő másik két eset (3 napon túl vagy törvényes gyermek) és a kísérlet tettese kizárólag az anya lehet. A szörnyszülött megölésénél a jogalkotó nem határozott meg ilyet, tehát ennek bárki megvalósíthatja a tényállását. Az elkövető és a passzív alany közötti viszony jelölésének logikája az utolsó két szakaszban megváltozott: házasságban illetve házasságon kívül teherbe esett nőre.[138]

Szlemenics Pál az anyát határozta meg egyetlen lehetséges tettesként, ezt Vuchetich Mátyás is elfogadta, Szokolay István pedig többféle kifejezést használva csatlakozott ehhez az álláspontho.[139]

A cselekmény különös bűncselekmény volta miatt elvileg kizárt a társtettesség, de a Theresianában mégis előfordult ilyen jellegű megfogalmazás, a terhesség okozója azonban nem ebben a bűncselekményben, hanem az Unzucht elkövetésében társtettese a csecsemőgyilkossággal vádolt nőnek.[140]

4.2. Részesek

A csecsemőgyilkosság felbujtójának megtalálása a Theresiana szerkesztői számára igen fontos volt, ezért a kérdőpontokban többször is szerepelt. Enyhítő körülményként

---

[134] 1. §; „nämlich eine ledige Person, die für Jungfer gehet" 2. §; „ein Weibsbild" 3. §, 8–9. §; „Mutter" 3. §; „sie ihr eigenes Fleisch, und Blut" 4. §; „solch- unbarmherzige Mutter"; „Kindsmutter"; „a matre"; „Weibsperson" 5. § Theresiana 1993, 236–240; ALTHANN 1775, 35.

[135] 122. § Gesetzbuch 1808, 66; JENULL 1837, 120; EGGER 1816, 145.

[136] 1. §, 4–5. § HAJDU 1971, 466–467.

[137] 13–14. § Opinio 1831, 350.

[138] 131–137. § FAYER 2004/2, 39–40.

[139] SZLEMENICS 1817, 116; SZLEMENICS 1847, 104; VUCHETICH 1819, 243; SZOKOLAY 1848, 258–259, 261–262.

[140] „den Zuhalter, von dem die Weibspersonen zum Fall gebracht worden [...] er vielmehr abgewehret oder, nichts darum gewußt, nur wegen begangen fleischlicher Sünd zu bestraffen"; „impraegnator" 5. § Theresiana 1993, 238; ALTHANN, 1775, 36.

szabályozták a tettes azt a feltehetően gyakori esetet, amikor a fiatal lányt saját anyja veszi rá az elkövetésre.[141]

Az 1795. évi tervezet kissé pontatlanul határozta meg a felbujtást, viszont súlyosabban rendelte büntetni a rábíró magatartást kifejtő apát és a nő szüleit.[142]

Mária Terézia törvénykönyve több helyen említette a bűnsegédi magatartást nemcsak a csecsemő megöléséhez kapcsolódóan, hanem a megelőző magzatelhajtási kísérletekkel összefüggésben is. Enyhítő körülménynek tekintette a fiatal tettesnél a saját anyja által megvalósított bűnsegélyt.[143]

Az 1795. évi tervezet szerint bűnsegédi magatartást valósít meg az is, aki a terhesség eltitkolásához nyújtott segítséget. Mivel az eltitkolás önmagában nem tényállásszerű, itt egy sui generis bűnsegédi cselekményről van szó. Súlyosabban rendelte büntetni a cselekmény elkövetéséhez segítséget nyújtó apát és a szülőket. A tervezetben a részesség meghatározása több vonatkozásában emlékeztet a Theresiana szabályaira, megkockáztatható az a feltételezés, hogy részben ez szolgált előképként.[144]

A többi forrásban nem szerepel a részesség kérdése, tehát az általános szabályok vonatkoznak rá.

5. Szubjektív tényállási elemek

5.1. Szándékosság

A Theresiana szövege alapján kizárólag a szándékos elkövetést rendelte büntetni ennek a tényállásnak a keretein belül, a gyanújelek aprólékos felsorolása a szándék kialakulásának folyamatához kapcsolódott. A bírónak többek között rá kellett kérdeznie arra, hogy tudatában volt-e a terhességének és a szülés várható körülményeinek, tehát a tudati oldalt is alaposan vizsgálták. A terhesség eltitkolása és a félreeső helyen történő szülés előkészítése pedig az előre megfontolt, egyenes szándékkal történő elkövetésre utalt.[145]

---

[141] „Ob ihr Jemand, und wer zu Verthuung des Kinds Rath, Anleitung, und Hülff geleistet habe? wie, und auf was Weise solches beschehen seye?" 4. §; „wenn ein minderjähriges Weibsblid aus Rath, Hülff, oder Anstiftung ihrer Mutter das Kind verthan hat" 7. § Theresiana 1993, 237, 239; ALTHANN 1775, 36.

[142] 5. § HAJDU 1971, 466–467.

[143] „ob sie dem Kindsvatter vertrauet habe, daß sie von ihme schwanger seye, und das Kind umbringen wolle, was er dazu gesagt?"; „Ob sie von anderen seye gefraget, oder angesprochen worden, daß sie schwanger seye? und ob die Beywesende solches wahrgenommen? Ob ihre Mutter, oder Befreunde, oder wer sonst es gewußt habe, daß sie schwanger, oder der Geburt nahend seye?"; „Ob ihr Jemand, und wer zu Verthuung des Kinds Rath, Anleitung, und Hülff geleistet habe? wie, und auf was Weise solches beschehen seye?" 4. §; „welche zur Kindesverthuung wissentlich, und gefährlicher Weise Hülff, Beystand, und Vorschub leisten"; „qui dolose ad mortem infantis concurrunt"; „Zuhalter [...] wenn er zu Kindsverthuung Hülff, und Rath geleistet"; „impraegnator" 5. §; „wenn ein minderjähriges Weibsblid aus Rath, Hülff, oder Anstiftung ihrer Mutter das Kind verthan hat" 7. § Theresiana 1993, 237–239; ALTHANN 1775, 36.

[144] 5. § HAJDU 1971, 466–467.

[145] „auch mit ihrem Willen, und geflissentlich allein, und ohne Hülff anderer Weiber gebohren"; „sie habe nicht gewußt, daß sie schwanger seye, habe dahero keine Schuld, daß ihr das Kind unversehens in der Abtritt gefallen"; „es seye ihr das Kind unversehens, und wider ihren Willen in das heimliche Gemach entfallen"; „sine sua culpa in latrinam"; „quod fuerit gravida, se ignorasse dicat" 3. §; „Wann? und wie se es empfunden, daß sie schwanger seye? Ob, und wem sie etwann ihre Schwangerschaft vertrauet habe? oder warum sie solches verborgen, und in geheim gahalten? Ob, und wie lang sie des Vorhabens gewesen das Kind umzubringen? Ob sie dem Kindsvatter vertrauet habe [...] das Kind umbringen wolle, was er dazu gesagt?"; Ob sie von anderen seye gefraget, oder angesprochen worden, daß sie schwanger seye? und ob die Beywesende solches wahrgenommen? Ob ihre Mutter, oder Befreunde, oder wer sonst es gewußt habe, daß

A Josephina a szándékos elkövetést a halálos megsebesítést célzó cselekménnyel hozta összefüggésbe, és kizárólag ezt rendelte büntetni. Ez összefügg a kódex bűncselekmény-fogalmával, amely szerint bűntett csak szándékosan követhető el.[146] Ez a bűncselekménytani alapállás az 1803. évi kódexben is megmaradt, így a tevéssel összefüggésben nem is említette a szándékosságot, kizárólag a mulasztásnál határozta meg.[147]

Az 1795. évi tervezet szerkesztői is hangsúlyozták, hogy a szándékos mulasztás is büntetendő, a terhesség eltitkolását pedig súlyosító körülménynek tekintették, mivel ez az előre megfontoltságra utal.[148] Az 1830. évi tervezet is elfogadta ezt az álláspontot, amely megoldás egyértelműen a korábbi tervezetből származik.[149] Az 1843. évi javaslat az előre megfontoltságot súlyosabban rendelte büntetni, alapesetnek a szándékos elkövetést tekintette.[150]

Szlemenics nem foglalkozott a kérdéssel, Vuchetich szűkszavú megjegyzése alapján is kizárólag a szándékos elkövetés releváns ennél a bűncselekménynél.[151]

Szokolay a definícióban nem szerepeltette ezt az elemet, a gondatlanság is felmerült, de csak olyan összefüggésben, hogy sem ezt, sem a szándékos mulasztást nem lehet azonos megítélés alá vonni a tevéssel megvalósított öléssel. Említette, hogy a terhesség eltitkolása az előre megfontoltság jele lehet, de ezt Feuerbachtól eltérően nem tekintette a cselekmény fogalmi elemének. Az 1843. évi javaslat megoldását támogatta, amely az előre elhatározott elkövetést súlyosabban rendelte büntetni, mint az egyszerű ölési szándékot. A szándékosság megítélésénél kifejtette, hogy a nő különleges állapota miatt inkább az emberöléshez hasonlítható, mint a gyilkossághoz.[152]

5.2. Gondatlanság

A csecsemőgyilkosság elvileg csak szándékosan valósítható meg, mégis felmerült a Theresianában a gondatlanságra utaló kifejezés a gyanújelek között. Althann viszont a megelőzést célzó rendészeti intézkedések elmulasztását gondatlanságnak tekintette.[153]

Az 1795. évi tervezetben egy nagyon sajátos és nem igazán indokolható megfogalmazás szerepelt. A terhesség eltitkolását a csecsemő teljesen más ok miatt történő (véletlen) halála esetén gondatlanságnak minősítették. Mivel a nő cselekménye, vagyis az eltitkolás és a halál beállta között nincsen okozati összefüggés, nem lehetne megállapí-

---

sie schwanger, oder der Geburt nahend seye?" „Ob sie keine Reu in während- oder nach vollzogener That empfunden?" 4. §; „vorsetzlich, und gefährlicher Weise; „wenn die Unterlassung mit Fürsatz, und geflissentlicher Absicht auf die Ertödtung des Kinds beschehen ist"; „simulque de animo necandi pateat"; „durch Verschweig- und Verheelung ihrer Schwangerschaft einer bösen Absicht verdächtig gemacht"; „si non constet, omissionem dolose, & animo occidendi"; „wissentlich, und gefährlicher Weise Hülff, Beystand, und Vorschub leisten" 5. § Theresiana 1993, 237–238; ALTHANN 1775, 35–36.

[146] 90. §.; „A főben-járó vétkekre gonosz el-tőkéllés kívántatik" 2. § Josephina 1788, 3, 44; MOOS, 1968, 177.

[147] 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; JENULL 1837, 120; EGGER 1816, 145.

[148] 3–4. § HAJDU 1971, 466.

[149] 13–14. § Opinio 1831, 350.

[150] 131–132. §, 134–136. § FAYER 2004/2, 39–40.

[151] VUCHETICH 1819, 243.

[152] SZOKOLAY 1848, 259–262.

[153] „das Kind seye ohne ihre Schuld tod vor ihr gebohren worden"; „sine sua culpa partum interisse afferit" 3. § Theresiana 1993, 237; ALTHANN 1775, 36.

tani a büntetőjogi felelősséget. Az eltitkolást önmagában nem rendeli büntetni, csak a „véletlen" miatt bekövetkező halálos eredmény teremti meg a büntethetőséget.[154]

Szokolay magyarázatában említette a hanyagsággal és a gondatlan mulasztással történő elkövetést, de a szöveget vizsgálva nem egyértelmű az álláspontja. A vonatkozó részben élesebb határt vont a tevéses és a mulasztásos változat között, mint a gondatlan és a szándékos elkövetés között. Nem teljesen egyértelmű, hogy a hanyagságot miért emelte ki a gondatlanság fogalmi köréből. Az osztrák szabályozásra történő visszautalása viszont némi magyarázattal szolgál. Szokolay szerint az 1803. évi kódex a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli, azonban az idézett rendelkezés csak szándékos mulasztást (durch absichtliche Unterlassung) tartalmazott, de gondatlan cselekményeket – a törvény felépítése miatt – nem. A fentiek alapján itt Szokolaynál a gondatlanság és a mulasztás közötti különbségek összemosódtak.[155]

5.3. Motívum

A 18. század közepétől a közvélemény igen élénken érdeklődött a csecsemőgyilkosságok okai iránt, de ezeknek az okoknak általában tényállási jelentősége nem volt, pontosabban az összes ok vezetett a cselekmény privilegizált esetté válásához. A Theresianában mégis előfordultak ezek a körülmények, de csak a megelőzésre vonatkozó intézkedések bevezetőjeként. A kérdőpontok között szerepelt a közösülés önkéntességére vonatkozó kérdés, ez utal az egyik elképzelhető mozgatórugóra, hiszen erőszakos közösülés áldozatai is szerepelnek a tipikus elkövetők között.[156]

Szokolay kissé romantikus stílusban végigsorolta az elkövető cselekményének elképzelhető mozgatórugóit, és elítélte a közösség megszégyenítő magatartását.[157]

5.4. Célzat

A csecsemőgyilkosság nem célzatos bűncselekmény, sem a jogalkotó sem a szakirodalom nem kapcsol hozzá értékelendő célt. Az 1843. évi javaslat tartalmazta egyedül a kifejezést, a szövegből azonban kitűnik, hogy itt valójában az egyenes szándékot takarja ez a megfogalmazás.[158]

---

[154] 3. § HAJDU 1971, 466.

[155] SZOKOLAY 1848, 259, 261; MOOS 1968, 241.

[156] „Ob sie durch Worte, oder Verheisung dazu beredet worden? oder freywillig?"; „ob sie dem Kindsvatter vertrauet habe, daß sie von ihme schwanger seye, und das Kind umbringen wolle, was er dazu gesagt?" 4. §; „die mehreste Kindermorden von daher ihren Ursprung genommen, weilen 1mo. die zum Fall gebrachte Weibspersonen die ihnen bevorgestandene öffentliche Schandstarffen beföchtet; dann 2do weilen ihre Zuhalter sie treulos verlassen, und solch-geschwächte Weibspersonen von darumen in Kleinmuth, und Verzweiflung gerathen; oder 3tio. weilen sie geglaubet, daß ihre Schwangerschaft gänzlich veborgen seye, und durch Vertilgung ihrer Leibesfrucht verhüllet bleiben möge"; „1mo. Metus poenae publicae. 2do Derelictio, & persidia impraegnatioris, ac 3tio. Spes impraegnationem, & partum penitus occulati posse." 8. § Theresiana 1993, 237, 239.

[157] SZOKOLAY 1848, 261–262.

[158] 135. § FAYER 2004/2, 40.

IV. Gyermekkitétel

1. Elnevezés

Az önmaga ellátására képtelen gyermek kitevését különféle elnevezésekkel illették a vizsgált korszakban. A Theresiana külön kihangsúlyozta, hogy a gyermek veszélybe kerül ezáltal.[159]

Az elemzett forrásokban egy kivételtől eltekintve kizárólag a gyermek kitevése szerepelt a bűncselekmény megnevezésében. Vuchetich Mátyás megjegyezte, hogy ez a bűncselekmény a magyar törvényekben ismeretlen, valamint magzatelhajtással együtt a csecsemőgyilkosság egyik elkövetési módjának határozta meg.[160]

Az 1843. évi javaslat szakított a korábbi hagyományokkal és a bűncselekmény elnevezésébe is bekerül a tényállás új eleme (passzív alanya), a „gyámoltalan személy".[161]

2. Jogi tárgy

A gyermekkitétel egy sajátos kétarcú bűncselekmény, amely nemcsak a csecsemőgyilkosságnál kifejtett jogi tárgyakkal rendelkezik, hanem van még két fontos mögöttes jogi tárgya is. Ezek a szándék alapján (ölési vagy egyéb) megkülönböztethető két lehetséges eset közül a másodikhoz kapcsolódnak. Részben erre a kettősségre utal a Theresiana, amikor bevezetésként leszögezi, hogy a tényállás két esetet foglal magában. Althann ezt a két cselekményt külön §-ban tárgyalta, a magzatelhajtással együtt az öléses változatot, és önállóan a „valódi gyermekkitételt."[162] A Josephina és az 1795. évi tervezet minősített esetként kezelte, ha olyan követi el a cselekményt, akit gondoskodási kötelezettség terhelt.[163] Sonnleithner szerint ez a cselekmény az államot is sérti, hiszen egy polgárát, a szülők pedig gyermeküket veszítik el, tehát három jogi tárgya lehet a cselekménynek.[164] Szokolay pontosan megfogalmazta, hogy a gondoskodással járó anyagi terhektől történő megszabadulás motiválta leginkább az elkövetőket.[165] Ebből következően mögöttes jogi tárgya a gyermekkitételnek a családon vagy egyébb jogviszonyon belüli gondoskodási kötelezettség fenntartása, valamint a rokoni és családi kapcsolatok épsége. A másik mögöttes jogi tárgy már csak igen távoli, egyetlen szerző sem említi, de a rendi korszakban kiemelt jelentőségű lehetett. A jogalkotó védelem alá helyezte ezáltal a gyermek rendi állását és a kapcsolódó vagyoni jogait is.

---

[159] 1. §; „Hinweglegung" 2–3. § Theresiana 1993, 243–244.

[160] 89. §, 116. § Josephina 1788, 44, 55; 122. § Gesetzbuch 1808, 66–67; HAJDU 1971, 468; Opinio 1831, 351; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 104, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263.

[161] FAYER 2004/2, 44.

[162] 1. § Theresiana 1993, 243; ALTHANN 1775, 36–37.

[163] 117. § b) Josephina 1788, 55; 3. § HAJDU 1971, 468.

[164] SONNLEITHNER 1787, 246.

[165] SZOKOLAY 1848, 263–264.

3. Objektív tényállási elemek

3.1. Elkövetési tárgy

A gyermekkitétel passzív alanya a vizsgált jogforrásokban, tervezetekben és a szakirodalomban – eltekintve az 1843. évi javaslattól – kizárólag olyan gyermek lehet, aki életkoránál és ebből fakadó állapotánál fogva önmaga fenntartására és megvédésére képtelen. Jenull kifejezetten kizárta, hogy felnőtt ember elkövetési tárgya legyen ennek a cselekménynek. Egger viszont az ABGB-re utalva a 7. év alatti életkorhoz kapcsolta a passzív alannyá válást. Ennél pontosabb meghatározást még a kézikönyvek sem adnak, a Theresiana megfogalmazásából adódóan akár nagyobb gyermek is lehet elkövetési tárgya ennek a cselekménynek. Vuchetich kifejezetten meghatározta, hogy a gyermek törvényes vagy törvénytelen származása a cselekmény minősülése szempontjából nem releváns. Szokolay leszögezte, hogy nemcs k újszülött lehet passzív alany, hanem idősebb gyermek is. Azt viszont nem tartotta szerencsés megoldásnak, hogy életkori határt húzzanak, szerinte ugyanis az életkorból adódó állapot releváns, nem a gyermek naptári kora.[166] Ennek a kijelentésnek az elhatárolás szempontjából van kiemelt jelentősége, ugyanis újszülött sérelmére mindkét cselekmény elkövethető, idősebb gyermeket viszont csak kitenni lehet, az ölési cselekmény már minősített emberölés (rokongyilkosság). A probléma feltehetően az infans kifejezés kettős jelentéséből származhatott, ezért tartotta fontosnak ezt leszögezni.

Az 1843. évi javaslatban az alapesetben – a többi forrással megegyezően – az önmagán segíteni képtelen gyermek a passzív alany. A második esetben enyhébben rendeli büntetni az anyát, ha törvénytelen gyermekét teszi ki. A harmadik esetben a gondoskodási kötelezettséggel rendelkező által megvalósított tényállás már nemcsak gyermekre vonatkozik, hanem kiterjed más gyámoltalan személyre is. A negyedik esetben pedig a már a 144–149. §-ban meghatározott cselekmények passzív alanya lehet a 150. §-ban definiált cselekmény elkövetési tárgya, amennyiben a korábbi elkövető által kitett személyt megtaláló nem gondoskodik a biztonságos elhelyezéséről.[167]

3.2. Elkövetési magatartás

3.2.1. Tevés

A gyermekkitétel elkövetési magatartása csak tevéssel, aktív cselekvéssel valósítható meg, mert az elkövető a gyermeket valahova elhelyezi, sőt a szándékának megfelelő körülményeket teremt. Jenull kifejezetten a tevéssel megvalósítható cselekmény mellett foglalt állást. A Josephina az elrejtés kifejezést is szerepelteti ezzel kapcsolatban. A Theresiana megfogalmazása szerint ennél a cselekménynél nem erőszakos kézzel okozzák a gyermek halálát, ezzel részben elhatárolta, részben összekapcsolta a két cselekményt. Hasonlóan vélekedtek az 1795. évi tervezet szerkesztői is. Szokolay a bűncse-

[166] 1. §; „ein/das Kind" 2–3. §, 5. §; „infans" 2. §; „worein das gefunden Kind eingewickelt ist, der verdächtigen Person eigenthümlich zugehörig zu seyn erfunden" 3. § Theresiana 1993, 243–244; 116–117. § a)–b) Josephina 1788, 55; 133–135. § Gesetzbuch 1808, 71–72; 1–4. § HAJDU 1971, 468; 1–3. § Opinio 1831, 351; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 104, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263–264; JENULL 1837, 137; EGGER 1816, 154.

[167] 144–150. § FAYER 2004/2, 44–45.

lekmény befejezettségéhez a kitevés megtörténtét követelte meg, a gyermeket ért bármilyen sérülést vagy a halálát már csak büntetés kiszabása körébe utalta.[168]

3.2.2. Mulasztás

A több helyen is szereplő elhagyás vagy elvetés kifejezés mulasztásos elkövetési magatrtásra utal, azonban a tipikus elkövetői cselekmény az, amikor valahová elviszi a passzív alanyt és egyúttal ott hagyja, vagyis távozik a helyszínről.[169]

A gyermekkitétel egyik speciális elkövetési magatartásaként határozta meg az 1843. évi javaslat azt, amikor valaki megtalálta a kitett személyt, de nem tette meg a szükséges óvintézkedéseket. A törvény szövege határoz meg két olyan kötelezettséget (gondoskodás vagy hatóságnak bejelentés), amelynek megszegése büntetendő.[170]

3.3. Szituációs elemek

3.3.1. Az elkövetés helye

A gyermekkitétel egy olyan bűncselekmény, ahol az elkövető szándékának kiderítéséhez és ebből adódóan a minősítéshez elengedhetetlen a szituációs elemek megfelelő mérlegelése. Az elkövetés helyének, vagyis annak a helynek, ahova a gyermeket az elkövető elhelyezte, kulcsszerepe volt, ezért mind a jogforrások, mind a szakírók különös gondot fordítottak ennek tisztázására.

Két csoportot lehet elkülöníteni, az egyik a félreeső, emberek által nem látogatott, vagy különben is veszélyes hely (pl.: erdő, mező, víz). Ebben az esetben következtetni lehet az elkövető legalább eshetőleges ölési szándékára.[171] A másik esetben a kitevő szándékosan olyan helyet és körülményeket választ, ahol alappal reméli, hogy a gyermek nem hal meg, tehát nem terjed ki a szándéka a halálos eredmény bekövetkeztére.[172]

Az 1843. évi javaslat meghatároz egy olyan elkövetési helyet, amely büntethetőséget kizáró ok: nem büntethető, aki lelencházban teszi ki, hagyja el a csecsemőt.[173]

---

[168] 1. §; „expositionis"; „hingelegte"; „expositus" 2. § Theresiana 1993, 243; ALTHANN 1775, 36–37; 117. § a) Josephina 1788, 55; 133–134. § Gesetzbuch 1808, 71; JENULL 1837, 132; Maucher 1849, 330; EGGER 1816, 154–155; 1. §, 3–4. § HAJDU 1971, 468; 1. §, 4. § Opinio 1831, 351; 144–147. §, 149. § FAYER 2004/2, 44–45; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 104, 108; VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263–264.

[169] 116. §, 117. § b)–c), 118. § Josephina 1788, 55–56; 144–147. §, 149. § FAYER 2004/2, 44–45; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263–264.

[170] 150. § FAYER 2004/2, 45; SZOKOLAY 1848, 264.

[171] 1. §; „Wenn das Kind in einem Wald, freyen Feld, Garten, öffentlichen Strassen, oder Gassen, item an einem Wasser gefunden wird" 3. § Theresiana 1993, 243–244; ALTHANN 1775, 36; 117. § a) Josephina 1788, 55; SONNLEITHNER 1787, 250–251; 134. § Gesetzbuch 1808, 71; EGGER 1816, 155–156; 2–3. § HAJDU 1971, 468; 2. § Opinio 1831, 351; 146. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 259; SZOKOLAY 1848, 263.

[172] 1. § Theresiana 1993, 243; ALTHANN 1775, 37; 118. § Josephina 1788, 56; SONNLEITHNER 1787, 250; 135. § Gesetzbuch 1808, 72; EGGER 1816, 156; 3. § b) HAJDU 1971, 468; 4. § Opinio 1831, 351; SZLEMENICS 1817, 121; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 259; SZOKOLAY 1848, 263.

[173] 144. § FAYER 2004/2, 44.

3.3.2. Az elkövetés ideje

Az elkövetés ideje két szempontból is meghatározó lehet a cselekmény minősítése kapcsán. A kitevés ideje (télen, éjjel) alapján szintén következtetni lehet az elkövető szándékára. A másik mérlegelési szempont a passzív alany tulajdonsága, vagyis az életkora. Erre a problémára Szokolay István hívta fel a figyelmet, amikor kijelentette, hogy nemcsak újszülött sérelmére lehet elkövetni ezt a cselekményt.[174]

Az elkövetés ideje a többi szituációs elemmel együtt utal a tettes ölési szándékára,[175] de az elkövető gondosan kiválaszthat olyan időpontot is, amikor szinte kizárt, hogy hamarosan megtalálják.[176]

3.3.3. Az elkövetés módja

A gyermekkitétel szituációs elemei közül az elkövetési módot is az elkövető szándékára utaló körülménynek kell tekinteni, azonban nem minden olyan szövegrész tekinthető ténylegesen elkövetési módnak, ahol ez a kifejezés szerepel. A Theresiana és Szlemenics Pál a csecsemőgyilkosság egyik módjaként jelölte meg a gyermek kitevését, ezzel tulajdonképpen az eltérő elkövetési magatartásra utalt, ez nem sorolható be a szituációs elemek közé.[177]

A kitétel módjára vonatkozóan többnyire csak általános megjegyzések találhatók a jogforrásokban, a tervezetekben és az egykorú szakirodalomban, azonban a Josephina utalt egy lehetséges körülményre, az elrejtésre.[178]

3.3.4. Az elkövetés eszköze

A gyermekkitétel minősítése szempontjából az elkövetés eszköze nem releváns, az elkövetési magatartás kifejtéséhez nincsen szükség semmilyen eszközre, ezért sem a jogforrások és kodifikációs munkák, sem a szakirodalom nem tesz említést róla.

3.3.5. Egyéb szituációs elemek

Az egyéb szituációs elemek közé sorolhatóak olyan körülmények, amelyek a többi szituációs elem közé nem illeszthetők be, de a minősítés szempontjából jelentőséggel bírnak. A Mária Terézia törvénykönyve ilyen körülménynek tekintette az elkövető anyagi körülményeit, ha jó lehetőségei voltak a gyermek élelmezésére, akkor súlyosabban, ha nem, akkor enyhébben rendelte büntetni. Enyhítő körülménynek számított az éhínség idején történő elkövetés, és a köztudomású szegénység, veszedelem. Ez tulajdonképpen az bűncselekmény egyik mozgatórugójára is utalt.[179] A többi vizsgált forrás

---

[174] SZOKOLAY 1848, 263.

[175] 2. § HAJDU 1971, 468; 146. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 121; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263.

[176] 2. § HAJDU 1971, 468; 146. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 121; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263.

[177] 1. § Theresiana 1993, 243; SZLEMENICS 1847, 104.

[178] 117. § a), 118. § Josephina 1788, 55; 146. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 120–121; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263.

[179] *„wenn der Thäter, oder Thäterin das Kind zu ernähren gute Mittel gehabt hätte"* „wenn der Thäter, oder Thäterin das Kind zu ernähren gute Mittel gehabt hätte, weder einer aus denen" 5. § „wenn solche

vagy óvintézkedések megtételétől vagy általánosságban a kitétel körülményeitől tette függővé azt, hogy az elkövető szándékát a bíró meg tudja ítélni.[180]

3.4. Eredmény

A gyermekkitétel azért tekinthető kétarcú tényállásnak, mert az elkövető szándékától függően tulajdonképpen két bűncselekményt foglal össze az elkövetési magatartás azonossága miatt. Az első cselekmény az elkövetőnek a halál bekövetkeztére irányuló szándéka alapján az emberölés egyik esete, a speciális elkövetési magatartásra tekintettel elkülönítve/nevesítve: az anya azért teszi ki a csecsemőt, hogy meghaljon. Ebben az esetben egy materiális sértő cselekményről van szó az eredmény szempontjából, a tényállásszerű eredmény pedig a gyermek halála. Amennyiben a halála nem következik be, tehát csak veszélybe kerül, megsérül vagy megbetegszik, akkor kísérletről lehet csak szó.

A második egy önálló bűncselekmény, amelynek elkövetési magatartása megegyezik az emberölés egyik lehetséges változatával, a kitevéssel, de itt az elkövető szándéka arra irányul, hogy ne neki kelljen gondoskodnia a csecsemőről: az anya azért teszi ki, hogy megtalálják, de azért ne derüljön ki az ő személye. Ebből adódóan olyan körülményeket teremt, amely a csecsemőre veszélyt jelentenek, de nem vezetnek önmagukban a halálához, amelyet az anya nem akar, és nem nyugszik bele. Itt egy materiális veszélyeztető bűncselekményről lehet beszélni, hiszen az a körülmény, hogy a csecsemő bizonyos ideig felügyelet nélkül, ellátatlanul van, már önmagában veszélyt jelent.

Ezt a kétarcúságot a korabeli jogalkotók és szerzők is érzékelték, a szándék alapján elkülönítve tárgyalták a lehetséges következményeket, ebből fakadt a Theresianában az a kijelentés, hogy két fő esete lehetséges.

Amennyiben az elkövető szándéka a csecsemő halálára terjed ki, három eredményről lehet szó: közvetlen életveszély, valamilyen egészségkárosodás, illetve halál. Sem a jogalkotók, sem a büntetőjogi szakírók nem foglalkoztak ebben az esetben az életveszély kérdésével, hiszen az elkövető szándékára utaló körülmények önmagukban is megfeleltek ennek a kritériumnak, pl.: téli éjszaka az erdőben csak vékony ruhába csavarva kitett csecsemő. A cselekmény minősülése szempontjából a kardinális kérdés a gyermek halála volt.

A csecsemő megmenekülése esetén enyhébben rendelték büntetni az elkövetőt, felismerve, hogy kísérleti stádiumban maradt a bűncselekmény. A bekövetkezett sérülést vagy betegséget a büntetés kiszabásánál vették figyelembe.[181]

Ha a kitett gyermek meghalt, akkor gyilkosságnak nevezték és/vagy a befejezett emberölés (gyilkosság) büntetési tételének alkalmazását írták elő, mint a Theresiana, a Josephina, az 1795. évi javaslat. Az 1843. évi javaslat viszont a szándék ellenére nem minősítette ölési cselekménynek és nem így állapította meg a büntetést, hanem a „valódi

---

Hinweglegung zur Zeit einer grossen Hungersnoth, oder aus wissentlich- und bekannter Armuth, Eintalt, oder allzugossen Furcht beschehen wäre" 5. §; Theresiana 1993, 244.

[180] 134–135. § Gesetzbuch 1808, 71–72; 2. §, 4. § HAJDU 1971, 468–469; 3. § Opinio 1831, 351; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258–259.

[181] „wenn aber das Kind noch lebendig gefunden, und bey Leben erhalten würde; „sin vero vivus, & incolumms repertus sit" 2. § Theresiana 1993, 243; 2–4. § HAJDU 1971, 468–468; 2. § Opinio 1831, 351; 150. §, 144. § FAYER 2004/2, 44–45; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 108.

gyermekkitétel" büntetésének kétszeresét határozta meg. Ez azért is különös, mert a magzatelhajtásnál viszont alkalmazott utaló szabályt a gyilkosságra vonatkoztatva.[182]

A gondoskodási kötelezettség másra hárítására irányuló szándék esetén az alapeset a kitett gyermek életét vagy testi épségét fenyegető közvetlen a veszélyhelyzet bekövetkezte, amelyet a kitétel körülményei (idő, hely, mód) határoznak meg. A Theresiana összeállítói – nyilvánvalóan a körülmények ismeretében – adottnak tekintették a veszélyhelyzetet, azonban nem derül ki a szövegből, hogy ez közvetlen veszélyt jelent-e. A Josephina és az 1803. évi kódex is úgy határozta meg, hogy az elkövető a veszélyhelyzet előidézését célul tűzve tette ki a gyermeket, ezt az álláspontot fogadta el Vuchetich Mátyás és Szokolay István is. A veszélyforrásokat (éhség, vadállatok, fagy) a Theresiana, Sonnleithner kommentárja és az 1795. évi tervezet – kissé kazuisztikus módon megfogalmazva a lehetséges eredményeket – tartalmazza.[183]

Az esetek egy részében előfordult, hogy a gyermek teljesen sértetlenül és egészségesen került biztos helyre, ahol gondoskodtak róla, ez az alapeset.[184]

Az 1843. év javaslat 150. §-ában szereplő elkövetési magatartást csak akkor rendeli büntetni a jogalkotó, ha a kitett személy meghal vagy megsérül. Ennek a szabályozási technikának az lehet az oka, hogy nem az elkövető idézte elő a veszélyt, hanem azt egy másik elkövető megelőző bűncselekménye keletkeztette.[185]

A nem ölési szándékkal történt kitétel esetén a bekövetkezett sérülésre vagy a halálra kizárólag az elkövető gondatlansága terjedt ki, tehát a cselekmény vegyes bűnösséggel valósul meg. Amennyiben a gyermek megsérült, [186] vagy meghalt, akkor az eredményre tekintettel súlyosabb büntetési tételt határoztak meg.[187]

Az 1843. évi javaslat egy sajátos „eredményhez" kapcsolódó esetet is szankcionálni rendelt, amikor a gyermeket nem találták meg, de a halála sem igazolható. Ennek az eredménynek a külön meghatározása is alátámasztja azt, hogy az élet és testi épség elleni bűncselekmények vonatkozásában a szabályozás túlzottan kazuisztikus.[188]

3.5. okozati összefüggés

A gyermekkitételnél az elkövető cselekménye és a bekövetkező eredmény közötti okozati összefüggés fennállására vonatkozóan a vizsgált források a szituációs elemek

---

[182] 1. §; „infans interiit" 2. § Theresiana 1993, 243; 117. § c) Josephina 1788, 56; SONNLEITHNER 1787, 247; 2–4. § HAJDU 1971, 468–468; 144. §, 150. § FAYER 2004/2, 44–45; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263.

[183] 1. § Theresiana 1993, 243; 116. § Josephina 1788, 55; SONNLEITHNER 1787, 250–251; 133. § Gesetzbuch 1808, 71; EGGER 1816, 154; HAJDU 1971, 468; 1. § Opinio 1831, 351; 146. § FAYER 2004/2, 44; VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263.

[184] „aber das Kind noch lebendig gefunden würde"; „sin vero infans salvus remanserit" 2. §, Theresiana 1993, 243; 2. §, 4. § HAJDU 1971, 468–469; 144. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 120.

[185] 150. § FAYER 2004/2, 45.

[186] 144. § FAYER 2004/2, 44;

[187] „wenn das hingelegte Kind (obschon es wider Willen der Thäterin, oder des Thäters geschehen wäre) aus Hunger, Frost, oder anderen Ursachen also hinläßig stürbe; „ex causa expositionis, licet praeter mentem exponentis occubuerit"; „wenn das Kind gar bald darauf, nachdem es gefunden worden, aus dieser Hinweglegung, und sonst aus keiner anderen erweislichen Ursach Todes verblichen wäre"; „an infans ante, vel post sui inventionem decesserit? dummodo expositio immediatam morti infantis causam dederit" 2. § Theresiana 1993, 243–244; 117. § c) Josephina 1788, 56; 3. § Opinio 1831, 351; 2. §; 4. § HAJDU 1971, 468–469; 144. § FAYER 2004/2, 44; 135. § Gesetzbuch 1808, 72; SZLEMENICS 1817, 121; SZLEMENICS 1847, 108; SZOKOLAY 1848, 264.

[188] 145. § FAYER 2004/2, 44.

alapján vonják le a következtetéseket. Amennyiben a hely, az idő és a mód okozza a kitett gyermek sérülését, betegségét vagy halálát, akkor az elkövető cselekménye és az eredmény között fennáll az összefüggés. Ezt annak ellenére ki lehet jelenteni, hogy a véletlen vagy „történetből" bekövetkezett haláleset is szerepel a korabeli szakirodalomban (Szlemenics). Nagyon lényeges körülmény, hogy az elkövetőnek tudnia kellett a kitétel körülményeinek veszélyes voltáról.[189] A gyermekkitétel befejezetté válik a gyermek életét vagy testi épségét fenyegető veszélyhelyzetbe kerüléssel, vagyis a kitevő távozásával. Ezt követően minden olyan következmény, amelynek oka nem a kitevés előtt keletkezett és a gyermeket „kitett állapotában" éri, okozati összefüggésben van az elkövetési magatartással, erre utal a Josephina rendelkezése is.[190] A Theresianában tűnik fel az a probléma, hogy miként kell a röviddel a megtalálás után bekövetkezett halált megítélni. A törvény szövege szerint ilyen esetekben meg kell vizsgálni, hogy más bizonyítható oka volt-e a gyermek halálának. Amennyiben ilyen nem mutatható ki, akkor a kitevő magatartását kell annak tekinteni.[191]

Az 1843. évi javaslat az okozati összefüggés kérdésében is igen sajátos megoldást alkalmazott azzal, hogy a kitett, de meg nem talált gyermek esetét külön kezelte. Itt ugyanis az eredmény hiányzik vagy nem bizonyítható, mégis megállapítja az elkövető felelősségét. Ebből következően itt megszakad a folyamat és egy vélelemre alapul az elkövető megbüntetése. Szokolay ezt a szabályt célszerű intézkedésnek tekintette.[192]

4. Elkövetők

A tettesség kérdése igen érdekesen alakult a vizsgált forrásokban, ugyanis nem egyértelmű, hogy különös bűncselekményről van-e szó, vagy bárki lehet az elkövetője. A joganyag, a tervezetek és a szakirodalom összevetése alapján négy lehetséges megoldás kínálkozik: csak az anya; a szülők és gondozásra kötelezettek; bárki; bárki, de a gondozásra kötelezettek, minősített eset.

A Theresiana kétféle megoldást alkalmazott, az ölési szándékkal történő elkövetésnél csak az anyát jelölte meg lehetséges tettesként, de úgy, hogy a német szövegből csak a passzív alany minősége miatt derült ez ki. A gyanújelek kizárólag az anyára vonatkoznak, hiszen ő lehet a tipikus kitevő. A „valódi gyermekkitétel" elkövetője viszont bárki lehet, a német változat a tettes mindkét nemét használja a latin pedig a nemre nem utalóan jelöli az elkövetőt.[193]

---

[189] 1. §; „wenn das hingelegte Kind [...] aus Hunger, Frost, oder anderen Ursachen also hinläßig stürbe"; „ex causa expositionis" 2. § Theresiana 1993, 243; 118. § Josephina 1788, 56; 144. § FAYER 2004/2, 44; SZLEMENICS 1817, 120–121; SZLEMENICS 1847, 101, 108; SZOKOLAY 1848, 263.

[190] 117. § c) Josephina 1788, 56.

[191] „wenn das Kind gar bald darauf, nachdem es gefunden worden, aus dieser Hinweglegung, und sonst aus keiner anderen erweislichen Ursach Todes verblichen wäre"; „an infans ante, vel post sui inventionem decesserit? dummodo expositio immediatam morti infantis causam dederit" 2. § Theresiana 1993, 244.

[192] 145. § FAYER 2004/2, 44; SZOKOLAY 1848, 264.

[193] 1. §; „Thäterin"; „wider Willen der Thäterin, oder des Thäters"; „per quam"; „exponentis"; „exponens"; „anbey dem Thäter, oder Thäterin"; „gegen Thäterin, oder Thäter"; 2. § „die Mutter"; „Weibsbild [...] welche Milch in Brüsten hätte 2. §"; „eine verdächtige Person"; „worein das gefundenen Kind eingewickelt ist, der verdächtigen Person eigenthümlich zugehörig zu seyn erfunden"; „der etwann dabey gefundene Namenszettel ihre Handschrift zu seyn erkennet wird"; „faeminam" 3. § „der Thäter, oder Thäterin" 5. § Theresiana 1993, 243–244; ALTHANN 1775, 36–37.

Vuchetich Mátyás kifejezetten meghatározta, hogy kizárólag olyan személy elkövetői minősége releváns, aki vagy a természetnél fogva (szülők) vagy törvény alapján kötelesek a csecsemő tartására és gondozására, tehát nem kizárólag az anya valósíthatja meg. Szokolay ezt a kört kizárólag a felmenőkre szűkítette le.[194]

Az 1803. évi osztrák kódexben nem szerepel a minősített eset, csakúgy mint az 1830. évi magyar tervezetben sem.[195]

A Josephina rendelkezései szerint bárki lehet a cselekmény tettese, de a gondoskodásra kötelezett ilyen magatartása minősített eset, ezt a megoldást követte az 1795. évi tervezet is. Bizonyos szempontból Szlemenics Pál is bárki által elkövethető cselekménynek tekintette a gyermekkitételt, de nála csak az ölési szándékos elkövetési magatartásnál szerepel, hogy a vérrokon elkövetőt rokongyilkosságért kell felelősségre vonni.[196]

A Deák-féle javaslat igen bonyolult rendszert hozott létre, ugyanis az alapeset (144–145. § és 147. §) elkövetői kizárólag a gyermek szülei lehetnek, ezt azonban a 149. §-ban kiterjeszti mindazokra, akikre rábízták a gyermeket. Ráadásul itt jelenik meg passzív alanyként a gyámoltalan személy is. A 148. §-ban a törvénytelen gyermek sérelmére az anya által elkövetett gyermekkitételt privilegizált esetként határozták meg és a nem ölési szándékkal elkövetett változatra visszautalva a büntetési tétel felét határozták meg. Ezt követően a javaslat öt év rabságban határozza meg a 151. §-ban foglalt cselekmény büntetését. Ez nyilvánvalóan elírás, hiszen a megjelölt szakasz a testi sértés fejezetében található, feltehetően az ölési szándékkal történő kitételre utaltak vissza. Ennek alapján gyermek vagy gyámoltalan személy sérelmére gondozásra kötelezett követheti el, a törvénytelen gyermek anyja által megvalósított cselekmény pedig privilegizált eset. Ettől teljesen külön kell kezelni a 150. §-ban foglaltakat, amelynek elkövetője bárki lehet, kivéve azt, aki a csecsemőt vagy a gyámoltalan személyt kitette. Szokolay támogatta ezt a törvényszerkesztési megoldást.[197]

Az elkövetőkhöz kapcsolódó többi kérdésről (társtettes, részesek) nem tartalmaznak információkat a vizsgált források.

5. Szubjektív tényállási elemek

5.1. Szándékosság

A gyermekkitétel bűncselekményének kulcskérdése a szubjektív tényállási elemekben, pontosabban abban rejlik, hogy az elkövető szándéka mire irányult. A tényállás tulajdonképpen két bűncselekményt foglal magában az emberölés egyik specális esetét és a „valódi gyermekkitételt". Előbbi esetben az elkövető a gyermek vagy a gyámoltalan személy halálát kívánta vagy abba belenyugodott.[198] A „valódi gyermekkitétel" bűncse-

[194] VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263.

[195] 133–134. § Gesetzbuch 1808, 71; EGGER 1816, 154; 1. §, 3. § Opinio 1831, 351.

[196] 116–117. § b) Josephina 1788, 55–56; SONNLEITHNER 1787, 251–252; 1. §, 3–4. § HAJDU 1971, 468; SZLEMENICS 1817, 120–121; SZLEMENICS 1847, 108.

[197] 144. §, 147–150. § FAYER 2004/2, 44–45; SZOKOLAY 1848, 264.

[198] 1. § Theresiana 1993, 243; 2–3. § a). 4. § HAJDU 1971,468; 2. § Opinio 1831, 351; 147. § FAYER 2004/2, 45; SZLEMENICS 1817, 120; SZLEMENICS 1847, 108; VUCHETICH 1819, 258–259; SZOKOLAY 1848, 263–264.

lekményéhez más szándék tartozik, amely nem irányulhat sem a csecsemő halálára, sem testi sértés okozására.

A Josephina és ennek nyomán az 1803. évi osztrák kódex a gyermek veszélybe sodrását jelölte meg az elkövető szándékaként, ez az 1795. évi tervezetbe is bekerült, valamint Vuchetich Mátyás is említést tett erről.[199]

Az 1830. évi tervezet negatív meghatározással élt, nem ölési szándékkal történő kitétel szerepel benne.[200]

A vizsgált források alapján a tettes akarhatta azt is, hogy másra hárítsa a gondoskodási kötelezettségét,[201] vagy megmeneküljön a házasságon kívüli kapcsolat miatt fenyegető büntetéstől és/vagy szégyentől.[202] Ezek a kívánságok, célok lehetnek a szándékosság elemei is, de inkább célzatként értelmezhetők.

Az ölési szándék megállapítása általában a kitétel körülményei alapján történhet, de a Theresiana szerkesztői igen aprólékosan körülírták azokat a gyanújeleket, amelyekből erre lehetne következtetni, ilyen például a korábban megkísérelt magzatelhajtás.[203]

Az elkövető szándékáról képviselt álláspont alapján három csoportba lehet sorolni a törvényeket, tervezeteket és a szakirodalmat. Az első csoportba sorolható források az ölésre kiterjedő szándékot és a puszta kitételt is egy tényállásba tartozónak tekintették, egy cím alatt tárgyalták, azonban elhatárolási problémák merültek fel a gyilkosság és a gyermekkitétel között. Ide tartozik egyértelműen a Theresiana, az 1795. évi tervezet, az 1830. évi operátum, Szlemenics Pál, Vuchetich Mátyás és bizonyos keretek között az 1843. évi javaslat is. A Theresiana megfogalmazásai több helyen (fenyegető veszélyek, indítékok) visszaköszönnek az 1795. évi munkálatban, mindkét normaszöveg az ölési szándékon kívül említette a gondoskodás áthárítását és a büntetéstől való menekülés lehetőségét, a Josephinához kapcsolható viszont a veszélyhelyzet előidézésének szándéka. Az 1830. évi tervezet sokkal absztraktabban, negatív meghatározással képviselte ezt az álláspontot. Szlemenics Pál szűkszavú meghatározása nem ad lehetőséget következtetés levonására, Vuchetich szerint viszont a veszély előidézésére is kiterjedhet a szándék. Az 1843. évi javaslat nagyon sajátos megoldással élt, a 147. §-ban megjelölte az ölési szándékot, de a büntetési tétel lényegesen alacsonyabb annál, mintha gyilkosságként vagy emberölésként tekintette volna. Kérdéses, hogy itt törvényszerkesztési hibáról van-e szó, vagy tudatos döntés eredménye az aránytalanul enyhe büntetés.

A második kategóriába a Josephina és az 1803. évi ausztriai törvénykönyv sorolható, a jogalkotó kizárólag a veszély előidézését jelölte meg elképzelhető szándékként, és a körülményeket a bűncselekmény változataiként határozta meg.

A harmadik – kissé bizonytalan – álláspontot Szokolay István képviselte, aki többször kijelentette, hogy az elkövető szándéka irányulhat a halálos eredményre is, de ez elhanyagolható arányban fordul elő, a tipikus a tartási kötelezettség áthárítása, és az elkövető szándéka a veszélyhelyzet előidézésére is kiterjed. Ennek kapcsán pártolta a gyilkosságnál és a csecsemőgyilkosságnál enyhébb büntetés előírását.[204]

---

[199] 116. § Josephina 1788, 55; 133. § Gesetzbuch 1808, 71; JENULL 1837, 137; 1. § HAJDU 1971, 468; VUCHETICH 1819, 258; SZOKOLAY 1848, 263.

[200] 2. § Opinio 1831, 351.

[201] 1. § Theresiana 1993, 243; 3. § b) HAJDU 1971, 468; 144. § FAYER 2004/2, 44; SZOKOLAY 1848, 263–264.

[202] 1. § Theresiana 1993, 243; 3. § b) HAJDU 1971, 468.

[203] „wenn die Mutter boshafter Weise ihren schwangeren Leib verborgen, oder die Geburt abzutreiben sich bemühet" 3. § Theresiana 1993, 244.

[204] SZOKOLAY 1848, 263–264.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az elkövető szándéka az első változatban kifejezetten a passzív alany halálára irányult. A „valódi gyermekkitétel" esetében viszont a tettes szándéka kettős is lehet. Egyrészt mindenképpen irányul a veszélyhelyzet kialakulására, hiszen tudatos tevékenységével maga idézi elő, vagy próbálja csökkenteni, másrészt irányulhat másra is, amely azonban nem lehet a csecsemő halála vagy sérülése, mert akkor más bűncselekmény valósul meg. A „valódi gyermekkitétel" egy materiális veszélyeztető bűncselekmény, amelynél a bekövetkező sérülés, betegség, illetve halál nem lehet szándékos, erre egyedül a kitevő gondatlansága terjedhet ki. Ebből következően a cselekmény az eredmény alapján meghatározott minősített esetei vegyes bűnösséggel valósulnak meg. Erre a tényre utal az 1795. évi tervezet is, amikor a korabeli bűnösség felfogás keretein belül gondatlanságként azonosítja annak az elkövetőnek a cselekményét, aki óvintézkedéseket tett a csecsemő életben maradása érdekében.[205]

5.2. Gondatlanság

A gyermekkitétel kapcsán egyetlen esetben merülhet fel a gondatlan elkövetés lehetősége, az 1843. évi javaslat 150. §-ában megfogalmazott tényállás kapcsán. A cselekmény vegyes mulasztásos bűncselekmény, amely szándékosan és gondatlanul is megvalósítható.

5.3. Motívum

A bűncselekmény elkövetésének indító oka a gyermekkitétel esetében is csak akkor bír jelentőséggel, ha a minősítés szempontjából is releváns. A motívumok értékelését a Josephina és az 1803. évi osztrák kódex kifejezetten kizárta.[206] A Theresianában szereplő mozgatórugók közül enyhítő körülménynek számított az éhínség, ismert szegénység és veszély, ezeket lehet motívumnak tekinteni.[207] A többi ilyen jellegű körülmény, tehát a szégyen és a félelem nem minősíthető büntetőjogi értelemben vett motívumnak.[208]

5.4. Célzat

A gyermekkitétel elkövetőjének célja lehetett a gyermek kitételével, hogy másra (állam, helyi közösség, apa) hárítsa a gondoskodási kötelezettségét, [209] esetleg elkerülje a paráznaság vagy a házasságtörés következményeit.[210]

[205] 4. § HAJDU 1971, 469.

[206] 116. § Josephina 1788, 55; 133. § Gesetzbuch 1808, 71; EGGER 1816, 155.

[207] „wenn der Thäter, oder Thäterin das Kind zu ernähren gute Mittel gehabt hätte, weder einer aus denen"; 5. § „wenn solche Hinweglegung zur Zeit einer grossen Hungersnoth, oder aus wissentlich- und bekannter Armuth, Eintalt, oder allzugossen Furcht beschehen wäre" 6. § Theresiana 1993, 244.

[208] 1. § Theresiana 1993, 243; 3. § b) HAJDU 1971, 468; SZOKOLAY 1848, 263–264.

[209] 1. § Theresiana 1993, 243; 3. § b) HAJDU 1971, 468; 144. § FAYER 2004/2, 44; SZOKOLAY 1848, 263–264.

[210] 1. § Theresiana 1993, 243; 3. § b) HAJDU 1971, 468.

Összefoglalás

A fentiek alapján megállapítható, hogy a csecsemőgyilkosság vonatkozásában az osztrák szabályozás és a kapcsolódó irodalom már az 1803. évi kódex rendelkezéseivel eljutott a minősített gyilkosságtól (rokongyilkosság) a törvénytelen gyermek sérelmére elkövethető privilegizált esetig. A magyar jogalkotási folyamat és a kézikönyvek ehhez a fejlődéshez csatlakoztak, az 1795. évi tervezet bizonyos rendelkezéseinek előképeként a Theresiana azonosítható. Az 1830. évi operátum a csecsemőgyilkosság tényállásánál csak részben épült a korábbi magyar tervezetre, viszont közeli kapcsolatot mutat az 1803. évi kódex rendelkezéseivel. Az operátumban már privilegizált eset a csecsemőgyilkosság, viszont nemcsak a törvénytelen származású csecsemőre vonatkozóan. Az 1843. évi javaslat már egyértelműen privilegizált esetként kezelte a nem törvényes újszülött sérelmére történő elkövetést, de ez a tényállás nem köthető osztrák előképekhez.

A gyermekkitétel tényállásában a korabeli jogtudomány tulajdonképpen az elkövetési magatartásra tekintettel két bűncselekményt foglalt össze. Az ölési szándékkal megvalósított gyermekkitétel valójában emberölés, a „valódi gyermekkitétel" viszont kizárólag veszélyeztető szándékkal valósítható meg, a testi épségben és egészségben okozott sérelemre, valamint a passzív alany halálára az elkövető gondatlansága terjed ki. A két cselekmény elválása az osztrák szabályozásban és a szakirodalomban már a 18. század végére megtörtént (Josephina), a magyar jogalkotási folyamatban és a kézikönyvekben viszont még 1848-ra sem történt meg a gyermekkitétel kiválása a tágan értelmezett gyilkosság fogalomköréből. A két korai tervezetbe (1795, 1830) elemek kerültek át az ausztriai joganyagból, a modernebb szakirodalom – néha félreértve – hivatkozta az osztrák törvényeket, de mégsem differenciálódott a kora-újkori gyermekkitétel. Az 1843. évi javaslat minden elemében eltért a korábbi magyar megoldásoktól és az osztrák jogtudomány eredményeitől.

Függelék

Theresiana

Sechsundachtzigster Artikel von dem Vatter-Kinder-und Eheleutmord. [...]

Parricidium stricte parentum, & liberorum, latius vero etiam conjugum, consanguineorum, & affnium caedem complectitur.

§. 1. Einen Vattermord begehet, wer seinen leiblichen Vatter, oder Mutter, Großvatter, oder Großmutter, und weiters in dem Grad hinauf verwandte Personen boshaftig tödtet, er seye gleich in-oder ausser der Ehe von ihnen erzeuget worden; und es ist eine gleichmäßige Missethat, wenn Vatter, oder Mutter ihre Kinder, oder die Eheleute einander umbringen: worunter in weiterem Verstand auch anderen nahen Anverwandten, oder verschwägerten Personen verübte Todschlag begriffen wird. [...]

Siebenundachtzigster Artikel von dem Kinderverthun, oder Mordthat, so an neugebohrnen Kindern beschiehet. [...]

Infanticidium sub generalitate parricidii jam comprehenditur, sed ob quasdam suas specialitates hic seorsim tractatur.

§. 1. Es sind zwar unter dem nächst vorhergehenden Artikel von dem Vattermord in allweg auch die Mütter begriffen, welche ihre leibliche Kinder entweder in-oder gleich nach der Geburt des Lebens zu berauben, und heimlich zu verthun sich vermessen; weilen aber bey diesem Laster viel unterschiedliche nothwendiege Puncten in Abführung des Processes wohl zu merken sind, so haben Wir zu besserer Nachricht solche in einem besonderen Artikel zu verfassen für nöthig befunden. [...]

Neunundachtzigster Artikel von gefährlicher Hinweglegung der Kinder. [...]

Quoad expositionem infantum duo casus principaliores inter se discernendi sunt. 1mus. Si mater infantem in locum solitarium, & ab hominum conspectu remotum eo fine abjecerit, ut ibi inedia, vel quoquo demum modo pereat. 2dus Est, si ad effugiendam fornicationis, vel adulterii vituperium mater infantem in loco pervio, & conspicuo eo animo exposuerit, ut vel ipse pater, vel praetereuntes commiseratione ducti eum tollant, & educent.

§. 1. Was gestalten diejenige zu bestraffen seyen, welche zwar an ihren Kindern mit gewaltthätiger Handanlegung sich nicht vergreiffen, jedoch vorsetzlich, und freventlicher Weise dieselbe, um ihrer los zu werden, in Gefährlichkeit von sich geleget haben? da sind fürnehmlich folgende zwey unterschiedliche Hauptfälle wohl zu beobachten: deren

Der erstere: so ein Kind in ein einsames, und von Gemeinschaft der Leuten entlegenes Ort zu dem Ende vorsetzlich hingeleget wird, damit es daselbst vor Hunger, oder hülfflos sterben, und verderben solle; und das Kind stürbe darüber.

Der andere Hauptfall ist, wenn das Kind nicht aus Fürsatz, um dasselbe in augenscheinliche Lebensgefahr zu setzen, noch auch in ein einsam- oder weit entlegenes, sondern an ein solches Ort, an welchem die Leute immerzu, und stets pflegen vorüber zu gehen, zu dem Ende hinweggeleget würde, daß entweder die Vorbeygehende, oder derjenige, so Vatter zum Kind angegeben wird, sich dessen erbarmen, dasselbe annehmen, und erziehen sollen, und damit die Kindsmutter andurch der Straffe, auch Schand, und Spott des Ehebruchs, oder Hurerey entgehen möge.
(Theresiana 1993, 234, 236, 243.)

Josephina

Negyedik fejezet: Az egyenesen az Embernek életét, és testi bátorságát illető vétkekről.

89. §. A főben járó vétkek, mellyek egyenesen az Embernek életét, és testi bátorságát illetik, ezek: a) a közönséges gyilkosság: b) a latorság: c) a meg-elözhetetlen gyilkosság (Meuchelmord, homicidium proditorium): d) a bélett gyilkosság (Bestellung zum Morde, Assassinium) e) a baj-vivás: f) a méh gyümöltsnek el-hajtása: g) a gyermekeknek el-vetése: h) az erőszakos sebesítés: i) az önnön magán tett gyilkosi erőszak.

90. § Gyilkosságba esik, a ki halált szerző fegyverrel valamelly emberre rohan, vagy ötet egyébkínt erőszakkal illeti, úgy, hogy ötet halálosan meg-sebesítse, és a meg sebesíttettnek halála leg-ottan, vagy valamelly idököz utánn a nélkül, hogy helyre hozattasson azonban egéssége, szükségképen következzen.

91. §. A közönséges gyilkosságnak büntetése az első garádits hoszszas kemény fogság.

92. §. Ha a közönséges gyilkosság, és annak következendö nemei által az atyai, anyai, és gyermeki szeretetnek, a házassági hívségnek, és a 85. §ban meg-nevezett garáditsokra (mellyekhez itt a Szülöknek, és az Öseknek testvéreit is oda kell-számlálni) ki-terjedö Atyafiságnak kötele-is meg-sértetik egyszer s mind, vagy végtére ama szorosabb kötelezés-is, mellyre nézve a gyilkos a meg-ölettetetthez tisztelettel vólt köteles viseltetni, akkor a büntetés a második garáditsi hoszszas, és kemény fogságra határoztasson, sött még érezhetö fenyítékekkel meg is súlyosíttasson.

93. § Az illyen súlyosítások még akkor-is meg-történnyenek, ha a gyilkosságnak módgyából egy különös kegyetlenség tetszik-ki, s az a szándék, hogy a Gyilkos a meg-ölettetettnek keservessebbé kereste tenni a halált. [...]

116. §. A ki eleven gyermeket olly nyomban, mellyben életének fen-tartására nintsen elegendö tehetsége, el-vet a végre, hogy a halálnak veszedelmére ki-tegye, vagy hogy tsak a történetnek hagygya-is szabadítását, a gyermek veszedelmes el-vetésének vétkével terheli-meg magát, akármelly szándékból tselekedte légyen ezt a törvénytelenséget, és minden külömbség nélkül, akár valóban meg-történt az el-vetett gyermeknek halála, akár nem.

117. §. a) Ha az el-vetés egy magányos, és az embereknek szokott látogatásától távúl-lévö helyen történt, vagy ha az el-vetett gyermek úgy el-volt rejtve, hogy azt a mellette el-menök nem könnyen láthatták-meg, vagy hogy sírását hallani vagy lehetetlen vólt, vagy leg-alább igen nehéz.

b) Ha a gyermeket az vetette-el, a ki a természeti, vagy a polgári törvényektöl arra köteleztetett, hogy az el-vetett gyermeknek táplálásáról s meg-tartásáról szorgalmatoskodgyon.

c) Ha az el-vettetett gyermeknek halála, minekelötte fel találtatott, valóban megtörtént, és úgy, hogy erre az el-vetés adott okot, akkor ennek a véteknek büntetése a két első esetekben az elsö garáditsi, az utolsó esetben pedig második garáditsi tartós, és kemény fogság, mellyet még a közbe-jött gonoszságnak garáditsa szerént meg-is kell súlyosítani.

118. §. Ha pedig az el-vetés egy az emberektöl közönségesen meg-látogattattni szokott helyen történt, és úgy, hogy a gyermek feltaláltatásának szükségképen következni kellett, vagy azt leg alább mindenképen reményleni lehetett, akkor ennek a véteknek büntetése az elsö garáditsi ideig-való gyengébb fogság, és nyilvánvaló munka.

(Josephina 1788, 44–46, 55–56)

1803. évi kódex

Sechszehntes Hauptstück: Von dem Morde und Todtschlage. [...]

§. 122 (Strafe des Kindesmordes.) Gegen eine Mutter, die ihr Kind bey der Geburt tödtet, oder durch absichtliche Unterlassung des bey der Geburt nöthigen Beystandes umkommen läßt, ist, wenn der Mord an einem ehelichen Kinde geschehen, lebenslanger schwerster Kerker zu verhängen. Was das Kind unehelich, so hat im Falle der Tödtung zehn bis zwanzigjährige; dafern aber das Kind durch absichtliche Unterlassung des nöthigen Beystandes umkam, fünf bis zehnjährige schwere Kerkerstrafe Statt. [...]

Achtzehntes Hauptschtück: Von Weglegung eines Kindes.

§. 133. (Weglegung eines Kindes.) Wer ein Kind in einem Alter, da es zur Rettung seines Lebens sich selbst Hülfe zu verschaffen unvermögend ist, wegleget, um dasselbe der Gefahr des Todes auszusetzen, oder auch nur, um seine Rettung dem Zufalle zu überlassen, begeht ein Verbrechen, was immer für eine Ursache ihn dazu bewogen habe.

§. 134. (Strafe.) Wenn das Kind an einem abgelegenen, gewöhnlich unbesuchten Orte, oder unter solchen Umständen weggeleget worden, daß die baldige Wahrnehmung und Rettung desselben nicht leicht möglich war; so ist die Strafe schwerer Kerker von einem bis zu fünf Jahren; und wenn der Tod des Kindes erfolget ist, von fünf bis zehn Jahren.

§. 135. Wenn aber das Kind an einem gewöhnlich besuchten Orte, und auf eine Art weggeleget worden, daß die baldige Wahrnehmung und Rettung desselben mit Grund erwartet werden konnte; so ist die Weglegung mit Kerker zwischen sechs Monaten, und einem Jahre zu bestrafen. Wäre der Tod des Kindes dennoch erfolget; so ist die Strafe Kerker von einem bis fünf Jahre.

(Gesetzbuch 1808, 66–67, 71–72.)

1795. évi tervezet

A polgárok élete és testi épsége elleni bűntettek [...]

XXI. szakasz: A csecsemőgyilkosságról

1. §. Az újszülött gyermekek megölését nevezzük csecsemőgyilkosságnak; ha ugyanis a szülést követő hosszabb időköz elteltével ölik meg a szülők gyermekeiket, akkor az ilyen gonosztett már gyermekgyilkosság, amelyről az előző szakaszban szó volt.

2. §. E bűntettet többnyire a házasságon kívül született gyermekek ellen szokták elkövetni. Éppen ezért, hogy ez megelőzhető legyen, a leányanyákat, nemcsak addig, amíg a terhüket méhükben hordozzák, hanem az után is, hogy megszülték magzatukat, tilos büntetés vagy akár a templomokban, akár egybütt történő megszégyenítés alá vonni. Sőt: közülük mindazoknak, akik kellő időben jelentkeznek az illetékes hatóságnál, a köz részéről minden segítséget meg kell adni, hogy attól is kártalanítást kaphassanak, aki terhességüknek okozója volt.

3. §. Még az sem követelmény, hogy a méhének terhét hordozó nő közvetlenül jelentkezzék a hatóságnál. Elegendő az is, ha állapotát a szülés előtt közhitelű személynek felfedi, e személy lehet vérrokona is; s ez a személy azután, a nála jelentkezett nő bármiféle zaklatása nélkül, a szükséges intézkedések megtétele céljából jelent a tényt a hatóságnak. Egyébként, csecsemőgyilkosság esetében a terhesség előzetes elhallgatása mindig súlyosbító körülménynek, s a csecsemő véletlen halála esetén gondatlanságnak számítandó be.

4. §. Az anyának nemcsak a saját maga által kezdeményezett bármely olyan tette számít csecsemőgyilkosságnak, amelynek rendes és az anya előtt is ismert folyamata szerint a csecsemő halála bekövetkezett, hanem a csecsemő élete fenntartásához szükséges anyai kötelesség gonosz szándékú elmulasztása is csecsemőgyilkosságként büntethető.

5. §. Részes e bűntettben aki akár tanáccsal, akár tettekkel hozzájárul akár a terhesség, akár a szülés eltitkolásához, avagy bármiféle módon okot ad arra, hogy csecsemőgyilkosság követtessék el. Ha pedig a teherbeesés okozója, vagy a csecsemőgyilkos nő szülei biztatták fel őt a tett elkövetésére, különösen ha magánál a csecsemőgyilkosság aktusánál is segítettek, mindenkor súlyosabban kell bűnhődniük, mint az idegeneknek, és a körülmények különbözősége szerint akár a csecsemőgyilkos nővel azonos büntetésnek kell őket alávetni.

6. §. Végül: a büntetést a gondatlanságnak és a szándékosságnak a bűntény össze körülményeiből kihámozandó arányosításával kell kiszabni, az emberölésről szóló szakaszban foglaltak figyelembevételével. [...]

XXIII. szakasz: A csecsemők kitételéről

1. §. Közbűncselekményben bűnös az, aki élő csecsemőt abban az életkorában, amikor nem képes még saját életét megoltalmazni, azzal a célzattal teszi ki, hogy odadobja a halálnak; vagy: hogy élete megmaradását legalábbis a véletlen szerencsére bízza.

2. §. Az ölési szándékot a hely, az idő és a tett egyéb körülményei alapján lehet felismerni; lehet közvetlen vagy közvetett; továbbá van eset, amikor a rátaláláskor még él a csecsemő, s van amikor már halott.

3. §. Más megítélés alá esik az:

a) ha a kitétel ölési szándékkal történt, és ha a csecsemőt elhagyatott és a szokásos emberi közlekedéstől távol eső helyre teszik ki azzal a céllal, hogy éhen vesszék vagy fagyhalált haljon, vagy a vadállatok tépjék szét, avagy bármely más módon pusztuljon el;

b) ha csecsemőt nem azzal a szándékkal teszik ki, hogy meghaljon, éppen ezért biztosabb és olyan helyre, ahol sok ember jár és gyakran; mégpedig azzal a céllal, hogy vagy a szülőapja, vagy más megkönyörüljön rajta, s a büntetés vagy az anya gyalázata elkerülhető legyen.

c) Mindkét esetben enyhébben kell büntetni a tettest, akkor, ha a csecsemőt élve és életerősen találták meg.

d) De súlyosabb legyen a büntetés akkor, ha a csecsemőt az tette ki, akire annak oltalmát mind a természeti, mind polgári törvények kötelességként reáruházták.

4. §. Ha viszont a csecsemő halála azt megelőzően következett be, hogy rátaláltak, a bűncselekményt mindig emberölésnek kell tekinteni, és a bűntett mennyiségét, minőségét, nemkülönben büntetését is az emberölésekre megadott szabályok szerint kell kimérni. Az emberölés büntetésének szigorítása e helyütt csak igen ritkán kap helyet, mert végül is a csecsemőhöz nem nyúl senki erőszakos kézzel, és a kitevőnek többnyire megmarad az a reménye, hogy a csecsemő életét a véletlen szerencse megmentheti. Amennyiben a kitétel ölési szándékkal történt, a kitett csecsemő viszont mégis megmenekül, akkor a bűntényt megkísérelt, de végbe nem vitt emberölésnek kell tekinteni. Ha viszont a kitevő a kitételkor bizonyos óvintézkedéseket tesz a csecsemő épen maradása érdekében, s a csecsemő ennek ellenére elpusztul, a gondatlanság fokát a megtett óvintézkedések mennyisége szabja meg. Végül pedig; ha a csecsemő sem életében, sem egészségében semmi kárt sem szenved, a bűntettet a körülmények jellege szerint kell megítélni.

5. §. Így tehát: a gondatlanság első fokán a büntetés egy naptól egy hónapig; második fokán egy hónaptól három hónapig; harmadik fokán háromtól hat hónapig terjedő börtön. A szándékosság első fokán hat hónaptól egy évig; második fokán egytől két évig; harmadik fokán kettőtől három évig terjedő börtön.

(Hajdu 1971, 462, 466–469.)

1830. évi tervezet

Classis II. De delictis, quae Jura connata Hominis laedunt.

Articulus XIII. De Homicidio in genere, ejusque speciebus.

§. 1. Violentia hominis per hominem cum injuria facta interemtio homicidium est.

§. 2. Criminis homicidii culposi reus carcere ab uno mense ad annos tres; dolosi vero ab uno ad annos octo punietur in summo autem imputationis gradu, utpote si homicidium praemeditatum in pluribus personis, aut gravida muliere, in cognatione, vel

affinitate juncto, amico, et benefactore, in persona distinctiori, modo ac malitia extraordinaria patratum sit, poena etiam gladii locum habebit, casus vero qualificatorum homicidiorum cum suis poenis in subsequis Articuli hujus paragraphis per expressum recensentur, signanter: [...]

§. 13. Prolium neonatarum occisio Infanticidium constituit, et in hoc crimine graviditatis occultatio pro speciali aggravante circumstantia sumitur.

§. 14. Spontaneus actus vel malitiosus obligationis maternae neglectus, e quo neonati infantis mors necessario secuta est, aeque ut Infanticidium puniuntur.

§. 15. Poena pro gradu imputationis ex omnibus facti circumstantiis determinando a trimestri ad annos quatuor obtinebit, Porro [...]

Articulus XIV. De Expositione Infantum.

§. 1. Qui prolem ea aetate, qua vitae suae conservandae par non est exponit, dlicti publici reus est.

§. 2. Si expositio animo perimendi facta sit, et Infantis in solitarium et ab hominum conspectu remotum locum expositi mors ante detectionem effective consequatur, delictum hoc, qua homicidium juxta praecedentis Articuli §-phum 2-dum judicabitur, adeoque si Infans animo occidendi expositus citra vitae vel sanitatis periculum servaretur, ausus hujusmodi pro attentato Crimine censendus est.

§. 3. Si porro adhibitis et jam per exponentem quibusdam pro incolumitate cautelis, prolis interiret, adhibitarum Cautelarum qualitas pro alleviante circumstantia deserviet.

§. 4. Quodsi demum Infans in tutiorem, et hominum frequentiae pervium locum absque intentione mortem causandi expositus, nec vitae, nec valetudinis detrimentum subiret, delictum hoc pro circumstantiarum ratione poena carceris ab uno mense ad annum unum expiabitur.

(Opinio 1831, 349–351.)

1843. évi javaslat

IX. fejezet: A gyilkosságról, a szándékos emberölésről, a vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölésről, és a gyermekölésről.

108. §. A ki szándékosan és előre meggondolt eltökéléssel valakit életétől megfoszt, gyilkosnak tekintetik. [...]

110. §. Holtig tartó rabság leend a gyilkosság büntetésének legnagyobb mértéke:

a) Midőn a gyilkos olly személyen követte el a gyilkosságot, kivel természet és törvény szerint szülői, gyermeki, testvéri vagy házassági viszonyban állott. [...]

112. §. A ki nem előre meggondolva, hanem indulatos felgerjedésében tökéllette el magát arra, hogy mást életétől megfosszon, s indulatos eltökélését azon felgerjedésben tüstént végre is hajtotta, szándékos emberölésért büntetteik. [...]

115. §. Ha a szándékos emberölés olly személyen volt elkövetve, kivel a tettes a 110–dik §-nak a) pontjában kijelelt viszonyban állott, a büntetés húsz évi sőt a fentebbi 114–dik §-nak eseteiben huszonkét évi rabságig súlyosíttathatik. [...]

131. §. A melly anya törvénytelen ágyból született gyermekét, a szüléskor, vagy szülés után három nap alatt, akár cselekvés akár mulasztás által szándékosan megöli, annak legnagyobb büntetése, ha a tettet szűlés előtt határozta el magában, tiz évi rabság; ha pedig a szándék csak szüléskor, vagy szülés után támadott benne, öt évi rabság leend.

132. §. Azon anya pedig, a ki törvénytelen ágyból született gyermekét, a szülés után három nap mulva fosztotta meg szándékosan életétől, nem a fentebbi 131-ik §. rendelete

szerint lészen büntetendő, hanem vagy a 110-ik §. a) pontjának, vagy a 115-ik §-nak rendelete alá esik, a mint t. i. elkövetett bűntettét az említett §§-ok értelmében gyilkosságnak vagy csak szándékos emberölésnek kell tekinteni.

133. §. A fentebbi 132-dik §. szerint büntettetik azon anya is, ki törvényes ágyból született gyermekét szűléskor vagy a szűlés után bármikor életétől szándékosan megfosztotta.

134. §. Azon körűlmény, hogy a született gyermek a természet rendétől különösen eltérő alakja miatt, nem gyermeknek, hanem valamelly szörnyetegnek tartatott, (Missgeburt) azokat, kik azt életétől szándékosan megfosztották, a büntetés alól fel nem mentheti, bűntetésök azonban illy esetben egy évi fogságnál többre nem terjedhet.

135. §. Midőn az anya olly czélzattal, hogy gyermekét életétől megfoszsza, azon valamelly életveszélyeztető cselekvést vagy mulasztást követett el, de abból szándékán kivűl közbejött valamelly ok miatt halál nem következett, kisérletért büntettetik s büntetése a fentebbi 131, 132, és 133-dik §§-ban kijelelt büntetésnek csak feléig terjedhet.

136. §. Ha valamely házasságon kivűl teherbe esett személy, szándékosan, azon czélzattal, hogy gyermeke meghaljon, ollyan állapotba helyheztette magát, mellyben szüléskor a szükséges segítséget nélkülöznie kellet, büntetés alá vonandó, s büntetése azon esetben, a gyermek a miatt csakugyan meg is halt, négy évi rabságig; olly esetben pedig, midőn a gyermeknek életét valamelly az anyának akaratján kivűl közbejött körűlmény megmentette, két évi rabságig terjedhet.

137. §. Ha pedig a fentebbi 136-ik §-ban körülírt bűntettet házasságban teherbe esett asszony követi el, büntetése két annyi leend, mintha azt házasságon kivűl követte volna el. [...]

XI. fejezet Gyermekeknek s más gyámoltalan személyeknek kitevéséről és elhagyásáról.

144. §. Azon szülék, kik gyermeköket olly korban vagy állapotban, mellyben az magán segíteni nem képes, azon czélzattal, hogy szülői kötelesség terhétől menekedjenek, kiteszik vagy szándékosan elhagyják, bűntetés alá vonandók, és pedig ha a gyermek sértetlen maradott, legnagyobb büntetésök egy évi rabság leend; ha pedig a gyermek a kitevésnek vagy elhagyásnak következésében megsértetett, a büntetés két évi rabságig s ha meghalt, négy évi rabságig terjedhet. A csecsemőknek lelencz házakbani letétele e §. büntető rendelete alá nem esik.

145. §. Ha a kitett vagy szándékosan elhagyott gyermek nem találtatik, de halála sem bizonyos, a legnagyobb büntetés három év rabság leend.

146. §. A kivetésnél vagy elhagyásnál a beszámítás annál nagyobb leend, minél nagyobb volt a helynek, időnek s egyéb körülményeknek tekintetéből azon veszély mellynek a gyermek kitétetett.

147. §. Midőn pedig a szülék azon határozott czélzattal tették ki, vagy hagyták el gyermeköket, hogy az meghaljon, büntetésök két annyi leend mint ezen czélzat nélkűl hasonló körülmények közt lett volna.

148. §. Midőn valamelly anya törvénytelen ágyból született gyermekén követte el a fentebb 144-dik és 145-dik §§-ban körülírt büntettet, az ott kijelelt büntetéseknek felével büntettethetik, a 151-dik (sic!) §. esetében pedig legnagyobb büntetése öt évi rabság leend.

149. §. A fentebbi 144, 145, 146, 147-dik §§-ok szabályai s büntetései alá esik az is, ki valamelly reá bizott gyermeket, vagy más gyámoltalan személyt, kinek gondját viselni köteles lett volna, kitett, vagy szándékosan elhagyott.

150. §. A ki valamelly kitett gyermeket, vagy elhagyott gyámoltalan személyt, olly állapotban, mellyben az magán segiteni nem képes, megtalált, s ennek sem maga gondját nem viselte, sem az illető felsőbbségnek az iránt jelentést nem tett, ha azon gyermek vagy gyámoltalan személy elhagyatásának következésében megsértetett, két hónapi fogságig, ha pedig meghalt, hat hónapi fogságig büntettethetik.

(Fayer 2004/2. 35–36, 39–40, 44–45.)

SZILVIA BATÓ

KINDERMORD UND WEGLEGUNG EINES KINDES IN DER ÖSTERREICHISCHEN UND UNGARISCHEN STRAFRECHTSWISSENSCHAFT IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Bei der Analyse des Kindermords und der Weglegung eines Kindes sind die anwendbaren österreichischen Quellen die Folgenden: Strafgesetzbücher (Theresiana, Josephina und StGB 1803) und Kommentaren/Handbücher (Althann 1775, Sonnleithner 1787, Egger 1816, Jenull 1837, Maucher 1849). In Ungarn gab es kein Strafgesetzbuch vor 1878, deshalb ist die Quellenbasis gewissermaßen verschieden: Kodexentwürfe (1795, 1830, 1843) und Lehrbücher (Vuchetich 1819, Szlemenics 1817, Szlemenics 1847, Szokolay 1848). Die Vergleichung der Rechtslage der zwei Länder ruht methodologisch auf die heute herrschende Tatbestandsauffassung (Nagy). Nach der Analyse ist eine enge Verbindung zwischen den österreichischen Strafgesetzbüchern und den ungarischen Entwürfen im Bezug auf die geprüften Tatbestände nachzuweisen. Die Entwicklung des Tatbestands Infanticidium zeigt eine Tendenz, die von dem qualifizierten Mord ausgeht (Theresiana und Josephina) und sich bis zum privilegierten Fall der Tötung eines unehelichen Kindes streckt (StGB 1803). Die ungarische Kodifikation befolgte auch diese Entwicklung, der Entwurf vom 1795 hatte wahrscheinlich nicht nur die Josephina sondern auch die Theresiana zum Vorbild (Teilnahme und die Regelung der Prävention des Kindermords). Man kann einen unmittelbaren Einfluss des österreichischen Strafgesetzbuchs vom 1803 auf die Regelung des ungarischen Entwurfs 1830 beweisen, indem die Gliederung des Tatbestands Homicidium fast gleich ausgestaltet ist. Die Autoren des ungarischen Entwurfs nahmen mehr Elemente (z. B. Meuchelmord) aus Strafgesetzbuch vom 1803. Bei dem Entwurf vom 1843 kann man keine solche österreichische Wirkung nachweisen. Die ungarische Fachliteratur befolgte auch diese Entwicklung, die modernen Rechtswissenschaftlern (Vuchetich, Szokolay) benutzten die österreichischen Rechtsquellen und Kommentarliteratur. Bei dem Verbrechen Espositio infantis lassen sich keine bestimmte Tendenzen und Verbindungen nachweisen. Die neuzeitlichen

Strafrechtswissenschaftler fassten eigentlich zwei Verbrechen (Kindermord/Mord und „wirkliche" Weglegung eines Kindes) unter der Name Expositio infantis anhand der änlichen Tathandlung zusammen. Die Differenzierung dieser Verbrechen beendet sich im österreichischen Strafrecht am Ende des 18. Jahrhunderts (Josephina), aber die ungarische Strafrechtswissenschaft konnte dieses Problem bis zum 1848 nich lösen.